Контрольный экземпляр

Массо а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ◆ ЕРА, 16 ИЮНЬ, 1983 ШУ. ◆ № 72 (6794). ◆ Мах 3 кеп.

Селхан Москве шний болх чакхбаьккхар Советски Союза Коммунистически парте Центральна Комитета аргIанарча Пленумо. Пленуме дийцар идеологически, массово-политически балха актуальни дешаш а организационни дешаш а.

Пленуме дIаьхха къамаьл дир КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Ю. В. Андропова.

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета Пленумах бола ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1983 шера 14 июне болх бе йолаеннай КПСС Центральни Комитета аргIанара Пленум. Заседани хьайийллар КПСС ЦК Генеральни секретара нов. Ю. В. АНДРОПОВА.

Пленуме «Парте идеологически, массово-политически балха актуальни дешаш» яха доклад йир КПСС ЦК Политбюро члена, КПСС ЦК секретара нов. К. У. ЧЕРНЕНКОС.

Докладах йолча пренешка къамаьлаш дир новкъосташа В. В. ГРИШИНА — КПСС Московски горкома хьалхарча секретара, Д. А. КУНАЕВА—Казахстана Компарте ЦК хьалхарча секретара, В. В. ЩЕРБИЦКЕ — Украина Компарте ЦК хьалхарча секретара, Э. А. ШЕВАРДНАДЗЕ — Грузе Компарте ЦК хьалхарча секретара, П. Н. ДЕМИЧЕВА — СССР культура министра, В. С. ЧИЧЕРОВА — турбинаш еча «Ленинградский металлически завод» яхача производственни объединене слесарий-сборщикий бригадира, М. З. ШАКИРОВА — КПСС Башкирски обкома хьалхарча секретара, А. П. ФИЛАТОВА — КПСС Новосибирски обкома хьалхарча секретара, Г. М. МАРКОВА — СССР яздархой Союза Правлене хьалхарча секретара, А. А. ЕПИШЕВА — Советски Эскарен ТIема-Форда Флотен Керттерча политически управлене начальника, А. Э. ВОССА — Латве Компарте ЦК хьалхарча секретара.

* * *

1983 шера 15 июне КПСС ЦК Пленуме дIахо ювцаш хилар КПСС ЦК Политбюро члена, ЦК секретара нов. К. У. Черненко «Идеологически, массово-политически балха актуальни дешаш» яха доклад.

ЦК Пленуме дIаьхха къамаьл дир КПСС ЦК Генеральни секретара нов. Ю. В. АНДРОПОВА.

Докладах йолча пренешка къамаьлаш дир новкъосташа Ш. Р. РАШИДОВА — Узбекистана Компарте ЦК хьалхарча секретара, К. Г. ВАЙНОС — Эстоне Компарте ЦК хьалхарча секретара, П. Н. ФЕДОСЕЕВА — СССР Iилмай Академе вице-президента, К. С. ДЕМИРЧЯНА — Армене Компарте ЦК хьалхарча секретара, С. Г. ЛАПИНА — телевидененеи радиовещаненеи йолча СССР Пачхаьлкхен комитета председатела, М. А. ПРОКОФЬЕВА — СССР просвещене министра, Л. А. КУЛИДЖАНОВА — СССР кинематографистий Союза Правлене хьалхарча секретара, С. А. ШАЛАЕВА — ВЦСПС председатела, В. М. МИШИНА — ВЛКСМ ЦК хьалхарча секретара.

КПСС ЦК-ас берригаш раьза а болаш тIаийцар кепатеха арабоаккхаш бола соцам.

* * *

КПСС ЦК Пленумо дийцар организационни дешаш.

ЦК Пленумо КПСС ЦК Политбюро член нов. Г. В. РОМАНОВ КПСС ЦК секретаралла хержар.

ЦК Пленумо КПСС ЦК Политбюро членалла кандидат нов. М. С. СОЛОМЕНЦЕВ КПСС ЦК-арча партийни тIахьожама Комитета председателалла чIоагIвир.

ЦК Пленумо нов. В. И. ВОРОТНИКОВ КПСС ЦК Политбюро члена кандидаталла хержар.

ЦК Пленумо кандидаталлара КПСС ЦК членалла баьхар новкъостий С. Ф. АХРОМЕЕВ — СССР Герзашцарча Низий Генеральни штаба начальника хьалхара заместитель, Б. В. БАЛЬМОНТ — станкостроительни инструментальни промышленноста министр, В. И. КОЧЕМАСОВ — ГДР-ера СССР чрезвычайни полномочни посол, В. М. ЧЕРДИНЦЕВ — «Рассвет» яхача колхоза комбайнер, Оренбургски область, В. М. ШАБАНОВ — СССР оборона Министра заместитель.

ЦК Пленумо балха тIехь гIалаташ дувлийтарах КПСС ЦК состава юкъера дIабаьхар Н. А. Щелокови С. Ф. Медунови.

Цу тIехь КПСС ЦК Пленумо болх чакхбаьккхар.

ПАРТЕ ИДЕОЛОГИЧЕСКИ, МАССОВО-ПОЛИТИЧЕСКИ БАЛХА АКТУАЛЬНИ ДЕШАШ

КПСС ЦК Политбюро члена, КПСС ЦК секретара новкъоста К. У. Черненкос КПСС ЦК Пленуме яь доклад

Новкъостий!

Обществе революционни юргаяккха йиш яц саг ше хувца ца вича. Цулухьа вай парте лерхI, **керда саг вIашгIехьаваккхар — вакха дерхIаметIа дола да лерхIар хинна ца Iаш, коммунизм хьалра хилаза даргдоала а хIама сан[illegible]**

Къахьегача наьха кхоллама низашка бIаьшеренашка са ца довккхийташ хиндча социальни а духовни а гIабаш сийлахь - боккхача Октябро хIалакдир. Революце хIанзарча заман юкъмоттиге болхлой класс дIаоттайир, къахьегама халкъа геттара доккха хIама хьакхолла хьинар мукъадьаккхар. Советски характера дикагIа йолча самалий юхьит духхьал цитара хьайолалу.

Революционни къовсаме а революционни хIама хьакхоллача а денал чудессар, чIоагIвелар, дегIавера советски саг — коммунизма идеалаш бакъхиларах дог тийша боккъонца вола патриот а интернационалист а. Из белгалвоал хьинаре граждански никъ дувцарца, дерригача пачхаьлкхен а общественни а гIулакхашка дег тIара бала кхоачаш хиларца, къахьегамца инициативни, творчески гIулакх лелладеш хиларца. Цхьан денаца аьлча, новкъостий, кердача сагах алхха гаьннара идеал а ца лоархIаш, вай денoшка долаш дола хIама лархIа еррята боккъонаш йолаш да вай.

Цох гу вайна ленински парте кулгал а деш дьача кIоарггача социально - экономически политически хувцамех, социалистически демократи дегIайоалаяра, къахьегамхой сакхетам, хьал-торо, культура лакхъяра даим цо еча йоакхонах хьаяшшар.

Цох гу вайна наха юкъе парте влияни цахаддаш лакхлуш хиларах, болхлой классаца, ахархошца, интеллигенцеца цун бувзамаш чIоагIлуш хиларах, партен халкъен вхьоагIо йоларгIоадаш хиларах къаьгга дола тешал.

Парте XXVI съезда никъ дIахохьош йолча, цун чурчен арахьарчен политика приемственность хилар хьагойташ йолча КПСС Центральни Комитета ноябрьски (1982 шера) Пленумий решенеш дерригача халкъо хьаллаьцай. Советски Союза къахьегамхоша дег тIара къобалбу КПСС ЦК-ас, ЦК Генеральни секретарь Юрий Владимирович Андропов керте латтача цун Политбюрос беш бола болх. Из тIаберзабаь ба еррнгача пачхаьлкхен а боахама а механизма болх леррагIа тоабара, кадрай бехктохкам, организованность, дисциплина айяра, вай Даьхен экономически а оборонин а низ дIахо чIоагIбара, советски халкъа хьал-торо дIахо тоабра.

Партега я низ бола, идейни влияни еча средствий дIаьхий арсенал, дуккха а дика кийчъаь а кадраш, пропаганда а кхетам балар а чIоагIгIа пайда хьабоалаши дикен хулга Iалашдара мел эшар. Цхьабакъда, диццалийта йиш яц керда саг вIаштIехьаваккхара процесс вахар ше цIаккха кхоача ца луш а чоалхане а долаш санна мара кхоача ца луши чоалханен йолга. Вахара а быта а социально - экономически хьалаш хувцалу, тIа-тIа хьалкхув керда ховхалаш. Парте теркама юкъмоттиге лоаттадеш дола кIезига доаца керда декхараш хьалхашка уттаду цо. 1979 шера 26 апрелерча ЦК соцам тIа, КПСС XXVI съезда материалаш тIа, кхьча партийни документаш тIа белгалдаьд хIанзарча хьалашка идеологически, политико - кхетам балара болх тоабара керттера лостамаш. Вай Пленумо делерхIар фуд аьлча, из да уж решенеш кхоачашъяра деламга хьажар, дIахо гIулакх мишта леладе деза вIаши дагадовлар.

Социалистически пачхаьлкхен низ, белгалдаьккхад Ленина, наьха сакхетамах латт. ХIаьта парте цахаддаш йоакхо ю советски наха идейно - политически, къахьегама, нравственни кхетам белара. Цо из болх даим бувз хоадам боллаш долча исторически хьалаца, вай дегIаахар чакхдоалача чурчен арахьарчен хьалаца.

Тахан парте а халкъо а кхоачашду цIаккха ца хиннача тайлара доккхий декхараш. Цу даькъе Кхачанин Энергетически яраш а йолаш, геттара йоккхий комплексни, социально - экономически программаш кхоачашъю вай, производствана интенсификаци е, Iилман-технически прогресс сихъе гIерт, Iалаьмате йоккхийча регионий сибат хувц. Вай тIагIертта къовсам лоаттабу вай экономика, Iилман, культура чотнь варгвоацача торонех, вай Iалама ресурсех ма хулла биэзагIа а дикагIча тайпара а пайда эцара тIехьа. ХIаьта кхетадеш да, идеологически болх цу декхарашка хьежока хила безига. Халкъа духовни ния вайна оарцагIбаккха, цун къахьегама а социальни а хьинар айде харех дукхагIча даьккъе тийша да пхе шера план кхоачашъяр, вай дIахьалхашкахьа ахара темпаш сихъяр, хIаьта, белгала аьлча, мехка оборона чIоагIъяр.

Шоана дика хов, новкъостий, хIанзарча хьалашка пропагандистски а кхетам балара а балха хьисала дунен халкъашта юкъерча хьало хулуш йола воздействи елга. Укх тIеххьарча хана из цIенхаштта ирденнад. Америка ВIашагIкхийтта Штаташ а НАТО гIоллара цар союзникаш а геттара кхерамеча новкъа болх. Цун классови маIан кхетадеш да: адамлен вахаре хулаш латта прогрессивни хувцамаш юхатохар, карераьннача позицеш тIа юха тIаккхачар. 60—70 шерашка дунен арене массехказза чIоагIгIа ийшачул тIехьагIа, эттара хьаьха американскичо а деш, империализмо вай общественни стройна, марксистско - ленински идеологена тIа-тIа массированнегIа, шоай доккхалга диллача шоаш санна яраш кхы йоаца атакаш ю, советски наьха сакхетам юхмаччахьбаккха, вай арахьарча политико лерхIарех доапареш дуна, машара а халкъий кортамуньален а гIулакха кертIерча чIоагIаен — реальни социализмо тIа-тIа лакхлуш еча влияни сунт тоха гIерт. Шин идеологена юкъе тIагIертта, боккъонца глобальни къовсам латт.

Цу дерригне дIадех идейно-кхетам балара болх, цун формаш а методаш а кердаяхар, кIаьхегIа хилийтар, чулоацама актуализаци яр, вай еррига пропаганда тIагIортам чIоагIбар. Вахара ирача проблемех къехкар, формализм моттийтара хIама леладар санна йола явленеш цIенхаштегIа дIаяхаза ирьяц. Реализм, бакъдар а кортабар а дувцар, вайна карегIдаьнна раш дикагIча бесса дIахьокхар, наха дагадоахнача декхай уйла а яь анализ яр — идеологически болхлой цунна тIаберзабу Центральни Комитето.

Массанахьа а балха ленински стиль — корта бола, творчески, новаторски, лакха идейность йола, къаьна мел долчунца, социалистически морала нормашта, вахара коллективистски хьисапа духьала мел долчунца машар хургбоаца стиль чIоагIъяра гIулакх деш хила беза вай беррига идеологически болх.

Ала а доагIаш Карл Маркса, Iилмая коммунизм, пролетарски идеологи хьакхеллачул цу лаьрхIача шера чакхйоалаш хиларца къаьстта белгалйоал вай Пленум. Цу идеологе Iилман лард хиларо, демократизмо, революционностно а гуманизмо а оалан тIара белгалйоаккх из эксплуататорски порядкаш а империализма агрессивни политика а бакъеча, хьалдоапача, национализм а шовинизм а дIакхайкаеча буржуазни идеологел. Буржуазни яр санна а йоалаш коммунистически идеологе миллионаш болча наьха хьакъал а дегаш а тIкувэ шийн иIеналиен бакъхиларцен, корта болаш хиларцен оптимизмацен. Из я тIа тIа аьлуш латтача класса идеологи, кердача общества идеологи, машара а халкъашта юкъерча доттагIаен а идеологи.

I.

Новкъостий! Идеологически балха эффективность юкъарчал доацаш тийша я мехка тIалаттача хан-юкъа башхалонаш нийса теркалъярах. Юкъарча формага диллача из доаш кхетадеш да. **Советски общество дегIаенача социализма исторически дIаьхача этапа чуеннай; из массе оагIорахьара аргайоккхаш тоаир — вай стратегически декхар.**

Духхьал цу положенешта а къаьгга гуш я вай дегIаахара хIанзарча стаде диалектика.

Из — тоеннача социализма этап. Бакъда, из алкха этаца кхьаьт мара яц. Цхьан оагIорахьара, вайна хьалхашка латт тахханарча а кхоанарча а ден доккхий декхараш, шолгIача оагIорахьара, йолаш я, оалаш ма хиллара, селханарча денах йиса проблемаш.

Доккхий толамаш даьхад коммунизма хьалхарча фаза дукха экономически, социально - политически, культурни декхараш кхоачашдеча. Холуш чIоагIлу коммунистически кхоанен зIыргаш. Цуна цхьана вай дIахьалхашкахьа дахар юхатетт боахама механизме гIулакхаш лерттIа ца леларо, къаьстта юрта боахаме а йолаш, къахьегама овсарле вайна ма хетта ца хиларо, наьха цхьадола даакъа хила доагIача тайпара граждански сакхетам а дисциплина а йоацаш хиларо.

Ховш да, къахьегамхошта хетараш, цар дагардараш алхха вайна карагIдаьнарашта еча влиянегIа хьахинна ца Iеш, бакъда, кхоачамбоацараша, халонаша еча влиянегIа а хьахулга. Из теркал ца деш дита йиш яц. Парте лоархIаметIара декхар да «ерригача класса (духхьал цун коммунистически авангарда бар хинна ца Iеш), берригача къахьегача наьха (духхьал царна хьалхалаттача наьха бар хинна ца Iеш) сакхетама а кийчон а **боккъонца болча лоаттанга корта а болаш»**, хьехар, кхача ленински указанех цIенхаштте коггIортилга е еза. ГIулакх алхха ишта леладича мара массово - политически балха тIехь, коммунизм хьаяра гIулакха тIехь толам баккхарга даха дог дац.

Цу дерригне вайна хьалхашка оттаду цхьадола теоретически а практически а декхараш. Хьазцаргда вай **теоретически** декхараш.

ТIеххьарча хана марксистско-ленински уйлаяна боккъонца карагIдаьнараш лархIа а доагIаш лоархI вай КПСС XXVI съезда, ЦК Пленумий материалашка, КПСС ЦК Генеральни секретара Ю. В. Андропова къамаьлаш деча хана оттаьча выводех а положенеех а. ДегIаенача социализмах, Iилма-технически революце хьалашка производства эффективность лакхъяра наькъех йола концепци кийчъяр, коммунизма хьалхарча фаза исторически гома чу общества классаш йоаца структура кхьачиларах дола дош оттадар, хIанзарча этапе къаман деша чулоацамах вайна хетараш кIоаргдар, дунен халкъашта юкъерча вахара лоархIаметIча тенденцеша, тIемах а машарах а, социалистически Даьхе лоралах бола ленински хьехам дегIабоалабар—цар а кхыйолча а теоретически обобщенеша партега ду керда идеяш, вай заман актуальни проблемаш Iилман ларда тIа, саббаре къестаяра эшаш дар.

Кхетадеш ма хиллара, вайн теоретически балха тIа КПСС-о коггIортилга ю советски философий, экономистий, историкий, социологий, юристий, психологий дикагIа долча балхех. Цхьабакъда, Iилмая учреждениеша партена ду новкъостал кхы а доккхагIа хила йиш йолаш дар.

Хоадам боллаш масал доаладергда аз. 60-ча шерашка вIашагIъеххача СССР Iилмай Академе социологически тохкамий Института а Центральни экономико-математически института а дукха хIама дар догдоахар вай. Бакъда, хIанзалца социальни явленей а актуальни экономически проблемай а хаьдда корта болаш тохкамаш цар даь дайнадац. Ишта е вешта пхьайолча, кхыча Iилмая учреждениеша нийсхуш дараш санна къаьгга хулуш дола кховчамбоацараш да цу институтий балха юкъе а: шоай «диссертационни» а групповой хьашташта а чухьерчар, темаш тIехьга хилар, цига партийни влияни мела хилар. ЦК Iилман а дешара заведеней а Отдело, СССР Iилмай Академе президиумо а общественни Iилмай секце а, партийни организацеша дукхагIа йоакхо еза тохкамашта планировани яра а уж вIаштIехьдахара а, Iилман коллективай балха стила а методий а дешай.

Общественни Iилмаш дегIаахара керттерча лостаме хила еза тоеннача социализма проблематика. Дувцар сенах да аьлча, из да хIана дайзача боккъонца долаш долчунгара дIадола а денна, воай теоретически гаьв шерьеш, мехка экономически, социально-политически, духовни прогресса лоархIаметIча закономерностех ховш дар кIоаргдеш дIахьалхашкахьа дахарах. Дувцар сенах латт аьлча, из латт советски общество дегIаярах, тоаллара из боккъонца даккха хIама доацаш тоенна яьннай яхаш дувца ца дезаш хиларах, карагIдаьнначуьна идеализаци ца ярах. Дерригача общественни Iилмай визаш тIадерзаде деза вай гаргара а перспективни а де дерхIарашта тIакхачара йола методаши средстваши конструктивни кийчъяра.

Кхы кIезигагIа лоархIам болаш дац арахьарча политически факторашта, дунен халкъашта юкъерча гIулакхашта тохкамаш дар. Кхетадеш да, адамлен кхоаненга коммунисташ оптимистически хьежаш хилара ларде хила йиш яц кIаттIа ца хеташ массе кIама теркал ца деш исторически прогресс кхетаелга. Цо дIадех дунен тIа классови низаш дукхагIа-кIезигагIа хиларга даим хьежилга, вай деной керттера дош — тIемах а машарах а дола дош къоастадара цар ю влияни теркалъелга а из мишта хургъя ховлга а. Социализма мехкашкарча социально-политически процессашта, дунен социалистически содружество массе тайпара чIоагIъяра наькъашта, пачхаьлкхен - монополистически капитализма а пролетариата классови къовсама а, дунен коммунистически а болхлой а болама, социалистически ориентаци йола мехкаш дегIаахара кердагIа йолча башхалонашта, вай заман глобальни проблемашта кIоаргагIа анализ е еза.

Iилмахоша теркам тIабахийта безаш йола еррига хаьдда проблемаш укхаза дагаръе эшац аьнна хет сона. ХаьддагIа оттадергда вай дош: мишта хилча бакъахьа хетар, нагахьа санна гIулакха принципальни оагIув хьанийцача, обществоваше даьгъера тохкамаш?

Цкъа-дале, боккъонца долаш долчунгара хьадоагIаш хила деза уж, цун дерригa дика дар а во дар а теркалдеш, общественни дегIаахара объективни законаш дизза хья а гойташ.

Ховш ма хиллара, теорена а практикана а общественни дегIаахара лостам тела ниа хиларах тарра хаьдда лоархIаме да вIашдуьхьленех долла дош. Из во кийчдаьдац капитализмагара социализмага доалара йолча ханюкъага диллача. Тахан эшар фуд аьлча, из да тоеннача социализмах йоахкаш антагонистически йоаца вIашдухьленаш, советски общество социально-политически а идейни а цхьоагIо чIоагIлуш латтача хьалашка уж къоастаяра башхалонаш массе оагIорахьара таххар. Укхаза, молагIча социальни организме а санна, кердачоа я къаьначоа а юкъе къовсам латт, духхьал хIама хьакхолларашца хинна ца Iеш, негативни тенденцеш а и болх беш. Уж я, масала, местничество а ведомственность а, бюрократизм а консерватизм а. Цар а царна таррарча кхыча а явленей бахьанаш хьагучадаха, уж дIадахара средстваш леха еза.

ШоазлагI-дале, Iилман учреждениеша кхы а оперативнегIа, тIах аьннагIа болх бе беза. Цкъа оттаьча схемагIа дегIаахаш вахар. СобытешIа дагадоацача тайпара гола тохаш а хул. Цу тайпара, вIалла дага доаца хаттараш а уттт. ХIаьта царна ханнахьа тIадераде ха деза Iилмай низаш.

КхоалагI-дале, Iилман законий а категорей а хьакъехьера дискуссий. Уж цIел лоархIаме ала а. Яьй алар дукха еш а вахарца бувзам боацаш а хила йиш яц. Парта теш, Iилман тохкамаш дарах каст-кастагIа дика практически рекомендацеш гучаювргхиларах.

ДиаралагI-далел, Iилман болхлоша кхоаненга дукхагIа бIарглокхаш бе беза болх, хьадулаш латта тенденцеш ханнахьа «лувца» еза. Аз дувцар да тешшаме прогнозировани ярах, цо йиш хулийтаргъяр кхоавара ди дикагIа бIарггаго, корта бола решенеш тIаийе.

ХIаьта вгара лоархIаметIдар — общественни Iилмаш декхарийла да лоархагIа ца доалаш революционни теореца хьалхле лелае, Iилман лехамах, тохкамах чакхъяьннача марксистско-ленински методологех ха а ховш пайда ийбе. Ховш ма хиллара, кердача факташа хьахинна даьннача хеташ долча хIаманна тIатохараш даназ ца воалача а кхоачаде мег. Цхьабакъда, кхы юха хьежа ца деза боккъонца долаш дараш, хьогте а цхьан тайпана къоастаь проблемаш а я. Iилман ларда тIа а латташ, материалистически диалектика кIийлен тIара принципаш «йицъе» йиш яц.

Масала, сагах йоакха доггуйла цIена хилар, ненал, бакъахьара саг хилар санна йола оамалаш «положительни» генаш хиларца ювзаенна я яхаш, хIаьта уж оамалаш социальни средас хьаеш хилар фактически харцде гIерташ хилар Iилман концепци лархIа йиш йолаш дале тамаш я. Дукхача хана деnaь ховш ма дий, естественни а технически а Iилмай понятешца методаши механически хьисапе общественни явленей даькъе дIатIаяхьа гIертарах хайра хIама ца хулга. Iилманен общественнен юкъера гIулакхаш чоа..зане доахаш дувцарах. хIаьта цо, белггала аьлча, цу Iилмаша обществознанеца бериате вIаши цхьана гIулакхаш леладар новкъарле а ю. Цу тайпара

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

ПАРТЕ ИДЕОЛОГИЧЕСКИ, МАССОВО-ПОЛИТИЧЕСКИ БАЛХА АКТУАЛЬНИ ДЕШАШ

(ДIаходадар. Долалур 1-ча оагIо тIа),

нийса доаца хIамаш дIадоахача лоархIаме моттиг хьоча нийса отталча Iилман критикага. Теоретически полемика йолча хана идеологически «ирлыкаш этейла», белгала аьлча, де йиш йолаш хIама дац, бакъда, из дац де доагIача балхашта эхь-юхь ца къовсаш мах бе безац ахнага. Мировоззренчески дика къовсталуш хилар, цун бехам бале, уйлан методологически дисциплина — общественни Iилмаш толаме дегIаахара хилавза дергдоаца хьал.

Вай Iилман юкъе болх беш ба къахьегам беза, партена а халкъа а мутIахьа бола эзараш нах. Из боккха низ ба. Парти теш, советски Iилманхоша дIахо йодача хана а шоай знанеш, еррига шоай талант вай социалистически Даьхене гIулакх дира дIаталдаргхиларах.

Новкъостий! ДегIаеца социализма эргайоахкий тоахьара идеи дукхьал теоретически балха йиша да Iеш, беррагача пропагандистски, кхетам балара балха лерде а йиша еза.

Цунна тераю тIаерзае езаш хIана хул? Эггара хьалха из хул, шоана дошш ма хиллара, белгаларча хан-юкъа коммунизма ланкерча фазага довлара наькъех а ханах а эттача тайпара дувзаш хинадаь. Оалаш ма хиллара, вайна дагалаттар сих а деш, цхьаболча теоретикаша, пропагандисташа вай дIадолхача наькъа тIара нийса доаца хIамаш шаьрдора, вахара реальни хьалаш теркалдацар. Долче, пропаганда боккъонца долаш долчуйцара «дIаньаьста» хилар дизза а санкетам болаш а дIа ца даьккхача, дош а гIулакх а цаI хиларга кхача йиш яц, хIаьта цох ма латтий вай низа лоархIамегIа бола хьест.

Коммунистаца мара цхьаьне а цIаккха ца оттадаьча лерхIачунга кхачара, — социальни нийсхох а хьаькъала а, дикача дег тIара а хоза а вахар хьадеш йола идейно дог тийша, гармонически вIаштIехьаваьнна, духовни вIаьхий саг хьавеча дукха хIама даьд вай. Цхьабаьнда, сатийна Iа бокъо йолаш дац. ХIана аьлча, вай дIахьалхашхьа ше доах дения лакхлу саг массе оагIорахьара вIаштIехьаьвна хилара торонаш хина ца Iеш, цунгара обществас дIадеIараш а.

Из деча хана парте лоархIамегIа дола декхар лерхI хIара сага къахьегамца бовзам болла, эгзорча гIулакха дегIаьва балх баса барг ца хилар къахьта кхетадеш кхетам балар. Керттерча даькъе саг обществени лерхIар а цун материальни хьал а цо болх барга хьежжа хила деза. Укхаза цхьа экономически оагIув лоархIаме хинна Iац. Цул кIезнгагIа лоархIам болаш яц идейно-нравственни оагIув. ХIана аьлча, къахьегаме алхха материальни шаькхалеваш хьакхелла Iац саг. Цо хьаю шиъ дикагIйола оамалаш, чIоагIбу шиъ лоIам, дегIа кхувл кхоллама низаш, гражданин, хьинаре коммунизм хьаер санна ше дIаоттаву.

Дог-цIена, санкетаме къахьегамца гIулакх леладар — социалистически вахара хьисапа керттера лард. Берригех а йоахкий-хьогI уж оамалаш? Халакете а, яхац.

ЦК дIадеххача тайпара, болхлочунгара а колхозхочунгара а ваьшне министрага кхаччалца еррагача звеньяшка а дерригача боарамашка а къахьегама дисциплина вIаштIехьйоаккхилга а чIоагIъелга а, продукци лостаяра договорни декхараш дIахадаштта кхоачашделга — из я экономика айира боккъонца йола резерв. Цох пайда эцаро дала мег. ХIаьта вайна гуш ма хиллара хайра хIама дIа ца йоахийтах ла а цу номагIо материальни беркат. Къахьегама дисциплина а порядок а чIоагIъяра парте даьча гIулакхаца хьахьекхар: хIама бе-баккха ца хилара, цхьаболча даха шоай къахьегама декхараш бехктокхам ца хеташ леладара, факташ дIайоахача лоацича хана холуш гIа баьнхаб. Уж гIулакхаш халкъо къовбадаь тIакйцад.

КПСС ЦК Генеральни секретарага, масала, иштта хьаду Серго Орджоникидзе цIерагIча станокаш еча завода болхлочо, Социалистически Къахьегама Турпала Номаров Владимир Григорьевича: «Цу сакъате а цIаькха а хайнаваш со ер письмо язде. Цунна дола бахьан хилар тха завода болхлойца Хьо бевзаме вIашагIйхетар. Сона, кадровни болхлочоа, тIема ветерана сай хана кIезига хIама бIаргаданнадац. ХIаьта, цIена бакъда, дог гIоздоалаш дукха хIама даьд вай. Дика хувцамаш, боккъалдар аьлча, Iалаьмате дукха хинна. Бакъда, уж кхы а доккхагIа хила йиш яр.

Болхлочун эхь-эздело дIадеххача тайпара къахьег дукхагIар. ХIаьта цхьаболча бIарахьежача, болх а талмаста бу цо, балха хьа ца воагIаш а Iа, бакъда, алаш хьалуча дийнахьа эггара хьалха массана хьалханна латташ хул, цул совгIа, ахча кIезига яздаьд, яхаш летхьа а летхь.

Эхь-эздел дайнад сага. КIезигагIа дIа а луш дукхагIа деиха гIерт. Хьангара дайка гIерт-хьогI? Паччахьалкхенгара, долче, вайгара.

Къахьегама дисциплина чIоагIъяра, из лерттIа вIаштIехьъйнкхара вай парто ЦК-с хьалаьца никъ — из обрзаяно аьлча, еррига стаьношт къахьегама оьсарле, продукце дикал, бухсоцлан— вай вахара беррига боарам, оттабу лард я. Дог чура аьлча — парто никъ беррига вай уйлаеща, дагалаттарашца бувзаш ба. Из ба вай балха никъ.

Со дог тийша ва, новкъостий, цу наькъата кIал хIера хьаьнала къахьегамхочо цул лаздергхиларах!

Дисциплина чIоагIъяр — лоацдача хахара гIулакх дац. ХIара денна, чуйнна бу болх ба. ХIаьта цу юкъе администраце лаьца а ца Iеш, юкъарчал доацаш массе къахьегамхоша даакъа лацарга хьежжа мара, из болх наькъа опытах, сакхетамах, граждански хьинарах ког гIортилга еш хиларга хьежжа мара толам а хургбац.

Дисциплинни порядока — вай халкъа паччахьалкхена а обществана а кулгелле керра торонаш луш йолча социалистически демократех дIакъовстве йиш йоаца оагIонаш я. Демократи кхы дIахо а дегIайоаларах, хIоаргахьах партена гу, къахьегамхоаша коммунистически кхетам балара, керда саг кхевара ше бола а пайдане а торе.

КПСС ЦК тераваш тоха халкъа кхоллам хьанхоллаш мел дар, ма могга хьаллоаш общественни вахаре тайп-тайпарча оагIонашка демократи дегIаахар, цу даькъе юкъарчал доацаш производстве ухлага а лоацаш. Боккъонца йолча социалистически самоуправлене ше дика форма хилар хьахьекхай, масала, бригада цхьан нарядагIа болх бар вIаштIехьдаккхаро. Москвай, Калуге, Днепропетровска, Свердловска, кхыча городий, цхьайолча юртахкарча районий предприятей опыто хьахьокху цу форма тIа яьннача коллективашка, массаза ахар санна, къахьегама оьсарле, дисциплина лакхагIа хул. Укхаза хIара болхлочоа дикагIа гу ше беча балхан аIапенех юкъера бувзам. Укхаза белгала гучадоал шоайла йовкъосташха дIа-хьа гIо дар, лерттIа вIаштIехьбаьнкинна социалистически къахьегамо кхетам балара ю воздействи.

Партийни комитетий декхар да балха сага кинца тхла дегIайоаларa, производствана кулгалдечара цун лоархIам лакхбара, хIара советски гражданина ше ваза мехка да хиларах йола уйла кхевра цахаддаш накъташ лелар. Укхаза керда торонаш гучайоахаргья къахьегама коллективах долча Законо.

Iоальча опыто хьахьокх къахьегама коллективай боккъонх, торонех бизза пайда эцача, производствени хьокхамаш лакхагIа хиларал совгIа, моральни атмосфера а цIенагIа хул, законаши порядок кIезагIа телаю.

Новкъостий! Керда саг кхевар къоастаде йиш яц, корта боxo малараш меларца, йовсаралца, болх ца барца, бавар ярца, социалистически доалахьенна къоал дарца, кхааш нийдарца, вулаве гIуланхаашца ружаьа Iоаде гIертарца лоаттабеча къовсамах. Харцахьа кургдар къахьегамхой раьза боацача а цар сатем боабеча а цу дерригача нийрчача гIулакхашта юкъе алхха наькъа сакхетамара, гIулакхашцера «цIалхача замах юхедисараш» мара ца гуш хилар.

ДукхагIа йолчи цу «чоланий» бахьанаш леха деза тахановрча практике, цхьацца болча болхлой гIалатацка, вай дегIаахара йолаш йолча халонашка, проблемашка, кхетам балара балха кхоачамбоацарашка. Цудухьа негативни гIулакхаш дIадахара цахаддаш бу пропагандистски болх ийша а ца Iеш, экономически, организационни, правовой хьисапера дераш а ма.

Вай декхарийла да, социалистически хьисапе вахара нормаш телхаечарна гонахьа вай из ловргдоацилга дIахойташ дола хьалаш хьанхолла, уж моллагIаш бале а, общественни мнени царна духьалъяккха. Долче, сага гIаьххьа дола эцараш, хьаштташ вIаштIехьдахара кхы а хьинарегIен де лерхIачоа тIаберзабаьа болх бе боагIа.

Практико юха а юха а тешаду, кхетам балара даькъе толам баккха йиш хиларах, нагахьа санна из социально-экономически политика чIоагIача ларда тIа латте. XXVI съезда из положени принципиальни лоархIам болаш я.

ХIаьта партийни кадраш декхарийла я наькъа уйлашта а самалешта а Iаткъаш дола социально-экономически хIамаш дика доаза, **идеологически болх хьакхебоахаш а социально-политически а шортера декхараш кхоачалдара лоаттабеш къовсамца бувза.**

Иркутски, Тульски, Хмельницки, кхыйолча а парте обкомий балха, КПСС ЦК тIехьарча хана баьча цIенхашттача критически тохамо хьехьекхар, уж областаш экономика дегIаахара хьакъехьа тIахьайццара керттера бахьан: къахьегама коллективашца беча идейно-кхетам балара балха бе ма боагIа мах ца бар, кадраш хьахер ара, уж балха тIа дIа-хьа найсъяра, царна кхетам балара тIехьа дувлийте гIалаташ доаьга. Идеологически балха ше-шийна экономически а социальни а проблемаш къовсаме могаргдоацилга шеко йоацаш да. Алхха цунна дIатIиласде дезац дахьа толамаш е дукхьал цох бехи баха а безаш кхоачамбоацараш хиларах. Идейно-кхетам балара болх, политически, организаторски, боахама балхаца цхьана бувзаро мара лац эшаш йола эффект. Из массе хана дагалатта деза партийни а боахаме а кулгалхоша.

Аьнмор доагIаш да вай моллагIча балха участкана, халкъа боахами моллагIча даькъа. Къаьстта гуш да юрта хьахулаш йола проблемаш, укхаза къахьегама а быта а хьалаш, массава ихар санна чоалхамегIа да, кошдеско къовстве езалга. Юртбоахама къахьегам ма хулла сихагIа промышленни ларда тIа баккха беза. Цун чулоацам бIаьзегIа бе беза, сай лакхде деза. Массе моттигашка юртаца тоае еза, жилищни, бытовой, культурни хьалаш тоаде деза. Партийни организацей терхам дукхьал цунна тIаберзабу КПСС ЦК майски (1982 шера) Пленумо, юрта боахама а Кхача программа кхоачашъяра а дешаш дувцаш Центральни Комитете хиннача апрельски совещание. Уж проблемаш къоаста ца йича хала хургда колхозаш, совхозаш квалифицированни кадраша чIоагIъе, хIара боахаме стабильни коллектив вIашагIйолла.

Новкъостий! Вай балха лоархIамегIа йола эсно я **производства эффективности продукце дикал лакхъяра лоаттабу къовсам.** Цунна тIаерзадь хила еза социалистически хьа, къахьегамца коммунистически хьисапе гIулакх леладара болам, хIара коллектива, Iилманхой, специалистий низ.

МалагIа даькъа юкъе даьа йиш я укхаза пропаганда, кхетам балара системе? Геттара лоархIаме дар. КIезигагIа хIама дIа а дохийташ халкъа боахаме бухсоцаш хьахулаш дар доккхагIа хилийтара творчески наькъаш лехарга кугача инициативана а социалистически предприимчивоста а, бехктокхам лакхбара тIадерзадаь дола экономически уйлаш керда тайпа керттерча даькъе хьинарегIа а леладеш.

Уж декхараш нийса къоастадаь масалаш кIезига доазад дайна. Хьаэцал Лихачева цIерагIа йолча Московски автозавода коллектив. Цун оамаде ше ца социаш къахьегама оьсарле лакхъяр, продукци дикагIа хилийтар. Мишта карагIдоал из?

Эггара хьалха, партийни организаце заводе кхоллама а кердачунна тIаккхуш хилара а хьалаш тIагIертта чIоагIдарах. ДикагIа мел дар практикана юкъедоаладара гIо дарах. Цунна гIулакх ду лерттIача, эффективни йолча кадраш кийчъяра системах, уж кийчъяра болх дIаболалу предприятел арахьа — подшефни школашка. Йоккха терхо ю къона болхлой кхебара, хьехамчал дегIакхувлара. Толамаш а гIалаташ а гучахьа дувцаро, вахелдехаро, политико-кхетам балара балха юкъе еррагача рангай кулгалхоша даакъа лацаро хьакхол наха дика къахьегаш дола общественни хьалаш.

Амма гIулакх иштта латтац массанаьа а. Вай дукха болх бе безе, къахьегама дикагIа йолча методашта, боахам интенсивни лелабара пропаганда елга тоадеш. ХIана аьлча, дикагIа йола опыт ца кийнйташ гоаяр а волокита яр а экономически зен дар да, хIаьта мехкага диллича дикка холуш а долаш.

Цу тайпара опыт Iомаяра а цох пайда эцара а, бIарчча хьаийцача, ледара гIо ду экономически пропаганда. Партийни комитеташ декхарийла я цу пропагандана керте парте экономически политика кхоачашъярна къахьегама коллективай болхи шоех тийла йола проблемаш хьалхарча даькъе увттае. Бакъахьа хургдар экономически дешара система программашта болхбой, специалистий, боахама кадрай, Iилми-технически знаней боарам лакхбера, хьалхалатта опыт Iомара гIулакх дикка шерлара лаьрххIа дола дешаш а хьаштдале, курсаш юкъейилхьача.

Тахановрча экономически уйлах дIаяьнха йиш йоаца белгало я гIулакх корта бонаш леладар, халкъе рузкъа, материальни, къахьегама, финансови торонашта кхом бар.

Кхом бара а хьурмат дара а хьакъехьа кIезига чакхъяхац агитационно-пропагандистски мероприятеш. Амма уж массанахьа чIоагIъяц хьаддача практически гIулакхашца.

ХIаьта цох хиннар ер да: 1982 шера электроэнергена, цхьайолча кхыча материальни ресурсашта кхом бе оттаь хинна заданеш мелла гIолла ахаш мара, кхьнеттал ахаш а, кхоачашъяьц. Доагор, электроэнерги кхоеча къаьстта чIоагIа тIехьаюс, масала, СССР Минэнерго, Минтяжмаша, Минудобрене предприятеш. Кхом бара, хьурмат дара тIехьа лоаттабу къовсам уйла яь оттаьча материальни а моральни а система тIа латта беза, из боккъонца еррагача паччахьалкхен, дерригача халкъа гIулакх хила деза.

Новкъостий! КIезига декхараш оттадац вахаро идеологически болхлошта хьалхашка. Амма царна юкъе хувца ца луш дус наха **коммунистически кхетам балара ларда Iилман, марксистско-ленински мировоззрени хьакхоллара** декхар — къаьстта цо бу коммунистех, къахьегамхоех санкетаме политически бIухой, социальни гIулакхий боагIа мах бе а, таханарча бухсоццачарча декхарашпаре бувзам бIаргаго а, моллагIча идейни йоастагIчунца корта болаш къовса а ховргдолаш.

Цудухьа парте цахадлаш йоакхо ю теорева тIанхуаш хургболаш коммунисташта кхетам балара, уж цунна санкъердам а безам а болаш хилийтара. Уж декхараш кхоачашде безаш я вай партийни дешара система а. ХIаьта цо уж дикагIа кхоачашдергда тIатеIла формализм, дийшачох кIоаргга малан де ца хар, кердадар хьа тIа ца эцаш хилар, кIезига пайда луш йола шираьнна дешара формаш вай дIайоахаш хуле, коммунистий хIара категоре белгалонаш нийсагIа лоархIаш хуле. Укхаза вай болх тIатеIла эргабанкха беза парте XXVI съезд хиннача тIехьагIа тIайдача КПСС ЦК боезаш болча соцамагIа хьежжа.

КПСС-о эггара чIоагIагIа лоархIар да К. Маркса, Ф. Энгельса, В. И. Ленина идейни тIехьале Iомаяр. Боккха болх баьб цар балхаш вIашагIтохаш а царна кепа тоха а. ЦхьалагIа кепа теха баьннаб Ленина сочинений гуллам. ШоллагIа араьннай цхьа эзар ах эзар хьалха кепа толаяза материалаш юкъе йола Маркса а Энгельса а сочинений. Советски Iаьдал эттача хана дева марксизма-ленинизма классикий произведеней юкъара тираж 700 миллион экземпляр я.

Безам бар, новкъостий, уж дешаш хьакъехьа шуца дагавала. Вай гIерт Iилман мировоззрени беррига советски нахага, хIара кердача ноахалга дIакхачийта. Бакъда, массаза хулий-те дукхача наха лаьрххIа революционе теоре лардех дола вай книжкаш, особенно Ленина дIадийххача тайпара марксизма пропаганда яр кхоачалдеш? Йоккха Iилман ларда йоалаш дукхахача наха дIадоалаш? Хетаргахьа, ийсдаза доргдац кхетаргволча тайпара марксизма-ленинизма керттера принципаши царца бувза а беш вай парте а халкъо а хьабена турпала никъа бувцаш дола книжка.

Шо раьза хургда аьлча хет, нагахьа санна тахан марксистско-ленински дог-уйла хьалхилар, цIаккха ца хиннача тайпара, вай исторически коталоненита, толаш йолча кердача строе оагIонашта нийса а хоаш а пропаганда эрте хьежна хургда аьлча.

КIоаргагIа дIабоззийта беза социализма коллективистски дог-уйла, новкъосташха вIашагIо дар, йиза йола халкъа бокъо, гуманизм, халкъий доашал, общественни нравственни уиаццIено, хIара сага кхоаненах дог тешар ялараш санна йолча маькхача оагIонай лоархIам. «Из дерригa цхьана хьалйцача белгалдоах Ю. В. Андропова «Карл Маркса учени и СССР социалистически дегIадара цхьадола дешнаш» яхача статья тIа, — цох хьахул къахьегамхой керда вахара хьисап, алхха материальни тIехдикал хьалаш хьанколлар а доацаш, цо чулоац сага дизза долча вахара массе а оагIув».

ЛоархIаме да советски общества исторически коталонний мах лаьха дегашта биц ца балар, кердача дуней сагIа курал юъргйоалаш. Маяковский Владимира ма аллара, кхерамегIа йолча амортизаце — дега а сий а амортизаце. Кхетам луча даькъе хьинарегIа пайда эца беза сийлахь-боккхача коммунистически идеалий дизах.

II.

Новкъостий! Идейни влияни еча, обществана политически кулгалдеча даькъе низ бола герз лоархIаш хинад Ленина прессах. Из баккъ хилара дика тешал деш я социалистически дегIаахара опыт. **Массови информаце а пропаганда а средстваш — коммунистически кхетам балара а къахьегамхой кхетобара а, парте чурех арахьарех политика вIаштIехьъяккхара лоархIаме инструмент, дерригача халкъа боккъонца йола трибуна.** Цудухьа цар балхага хьежжа хуя вай хана партийни пропаганда юкъеюта лер, идеологически фронта кхыча участкашкарча гIулакхий хьал.

КПСС XXVI съезд чакхъьнначул тIехьагIа вай пресса дукхагIа терхам тIабахийтар коммунизм хьалъяра лоархIамеча декхарашта. Цун выступленей чулоацам дегIабена хилара тешал деш да цар кхыха идеяш, предложенеш терхам а ю КПСС ЦК, СССР Министрий Совета лоархIам бола документаш оттадаь хилар. ЦIи йоаккхаргья из, масала, «Правда» газета районни звенос агропромышленни комплекса районни звенос кулгалдар тоадара, «Известей» — халкъа эпа товараш хьадара, «Труда» — производствана кулгалдеча болхлоша даакъа лацарах йолча публикацей. ХIама бе-башха ша хета летописцаш а боацаш, хьинарера пропагандисташ, организатораш хинна дIааьттай массови информаце средстваш вай ханарча лоархIамеча: БАМ хьалъяр, СибарегIа а Гаьнара Малхбоале а дегIакхуалар, Уренгой—Помары—Ужгород яха газопровод хьаяр, дуккхача лаьттахша хий диллар, Iаьрдна лаьтта доаца моттигаш кара эзаар санна йолча участкашка.

Вай пресса йоккхача опыто тешаву, шиъ болх дика дIабахьара дукхагIа йоакхо халкъо хьакколлачун керттерча лостамашта еш хила езарах, карарча хана лоархIаме дола дешаш дувцаш а уж дешхара шерре къахьегамхой могIаувоаш а хила дезарах.

Дешарий, телекъамаркой, радиоладувгIаркой кахаташ, болхлоех, юртахкарча наьах болча корреспондентий корреспонденеш — общественни уйла нийса барометр, наькъа инициатива, опыта, уйлай хьест. ХIаьта редакцеш декхарийла а я царех боага пайда эца. Шоай аргIегIа партийни комитеташ декхарийла я хIара лоархIамерча выступленена терхам тIабахийта, цох гIулакх тоадара тIаьхьеххаш, кердача лакхаленга бода никъ лаьрхIа.

Советски наькъа дешара а культурни а оагIорахьара дегIахаро кепайоазонгара, телевидениегара, радиогара дукхагIа дIадех. КПСС Центральни Комитете, редакцешна ул цхьайолча публикацей, передачей чулоацама, метта, стила раьза боацаш къахьегамхоша яздо кахаташ. Критика ю цхьан кепа чура араьлача санна шоайла тара йолча корреспонденцешта, комментарешта, кIоарга чулоацам, керда уйла юкъе йоацача передовой статьяшта. Ненъахьа бехк боах телевидени а радио а передачаш кхоачамболаш оперативность, информационни чулоацам болаш яц, яхаш.

Редакцей коллективаш декхарийла я тIатеIла уж кхоачамбоацараш дIадаха. ХIара публикаци, хIара выступлени вахар кIоаргга довзийташ хиларна, баьнъ хиларца, уйла къаьга, стиль дика хиларца нах шийх тешабеш хила еза.

Товена эргашхха езаш я газетно-журнальни периодика структура. Кхоачам болаш дац бераш, кагирхой, общества кхы нах цхьадолча изданешна Iалашбар. Цунца цхьана кIезига арадуалац алхха ведомственни изданеш, къаьстта журналаш, царех цхьачар лоархIам боккха бе ю е.

Шуца ялха безам бар районни городской кепайоазонца шоайла йолча проблемаш а. Уж да дерригача газетех ахаш, хIаьта цар боккха болх а бу. Цхьабакъда, нийслуш да царех дукхагIчар центральни а областной а газеташ тIа хинна йоазош IотIадоахилге, дешарий хьашташ кхоачаш ца деш хилар.

Цхьайолча хана наха шоай городерча, районерча гIулакхаш дикагIа ховш хул гаьнарча, доазол арахьарча мехкара хьал гIулакхаш. ХIаьта теркалъе езаш я царех цхьадарий опыт: шоай балха хьалашки хьежна а наькъа хьаштташка хьежна а эргаяоах цар периодичность, номерий боарам, — из эргабаккхар шера доагIача хьахата фондал тIехдоалаш хилац. Редакцей керттера низаш тIадерзадаь хила деза моттигерча вахара, из лаьрххIа дика даь а профессиональни боарам болаш а хила деза. Уж а кхьдола а журналистикаца дувзаденна дешаш доашхача, шеко а йоацаш, дика лер юкеоташ хургъе вайцига хьаеш йола кепайоазон болхлой квалификаци лакхъяра Ерригсоюзни институт.

Дукха тийша да укхаза моттигерча кепайоазонца партийни комитеташа кулгал дарах а. Хала хете а, цкъаза нийслу шин тайпара гIулакх: горкомаша а райкомаша а шоай газет е дийцелча санна дут, е болх лерттIа дIа ца бохийташ лоадам боацачоа а тIахьожам лоаттабу. Цкъаза дукхахча хана редактораш шоай балха тIера а боахаш, царна тайп-тайпара боахама декхараш тIадехк.

Кхыйола проблемаш а я районнин городскойи газетий. Таьац квалифицированни кадраш, полиграфически база хила езача боарам тIа яьла гаьна я. Хьагучох, моттигера кепайоазув дегIакхувлара дешашна лаьрххIа КПСС ЦК хьажа ха хьатIаэттай.

Iилман никъ хилар, бакъхулла а доланаш дар боккъонца хьакъоекхаш а хилар санна долча гIулакхашца эггара хьалха боаг пропагандах боала пайда. Уж эцаш да, кхетадеш массаннэра, критически, проблемни материалашта а, вай толамех йолча публикацешта а. «МалагIча тайпара да уж толамаш? Уж хилар бакъдаь дий? ХIилла ца доагIаш дола хоаставар дий-те укхаза? Мишта даьха да толамаш? Кхы а дукхагIа мишта доахаргда уж?»— Ленина иштта увттадаьд дош.

Из хIама а хьалкадаха везаш хул. ХIана аьлча, дика доккхал деза нах хIана а болаш хиларах. Хьаэцал ер шу дIадолалуш арадаьнна вай дукха газеташ. Еррига планови кхоачашъергхиларах тешаваш мел дукха дешаш да. Итогаш е ха хьатIанхаьчача цхьачаргара дош доаккхалац. Зоахар планови заданеш, декхараш кхоачашдаь деце а цкъаза совгIат дала мегаргдолаш отчет оттаю.

Иштта моттигашка журналистана, оалаш ма хиллара, лирагIа, майрагIа га даче деза паччахьалкхен гIулакхий.

Кепайоазон тIара критика — ира герз да. Из леладе ха деза, бакъдолчуннех нийсъ долчуннех тIеравала йиш яц. Критика яр вайна сенсаци яц, кхоачамбоацараш дIадахара бола хоам ба.

Дувцаргда аз критика тIаьцарах. Къайле яц, критика йовкъарло е а редакци тIагIолла шоп даларца «тоьв» а гIерташ моттигаш нийслу. Критика ярах бехкам бе гIерташ а хул. ХIаьта критика юхатоха гIерташ моттигаш нийслургъяцар, нагахьа санна партийни, советски органаша бехкебараш лерттIа бехктокхаме оазаре.

Наха кхетам балара гIулакха керттера воздействи ю пресса хьалха латтача опыта, вахара дерригa довкъоннарча образешта пропаганда ярца. Вай ханарча сага лакха идейно-нравственни гIулакхаш доахкий йолча къахьегача сага сурт-сибат чIоагIагIа наькха терхам тIаозаргболча ийш хьагойтара вIаьхий торонаш а я цун. Вайна ма пятилетка турпалех йола къаьста йола очеркаш: болхлоех, колхозхоех, специалистех, «Токарь» яха ленинградски новаторах Е. Н. Моринорах а «Егор Иванович» яха шахтерий цIа хевача бригадирах Н. И. Дроздецких дараш санна дола публицистически телефильмаш. Дувца дезий-хьогI мелла дикагIа болча наьах дола телефильмаш мел лоархIаме да, болхлой сменана, вай къона наьах кхетам балара.

Телезритель догдоахаш ва иштта дика даьха художественни фильмаш, санъердаме передачаш дукхагIа хиларга. Кхетадеш да, хIара программа чулоацам лакха болаш а санъердаме а е атта хургдац. Амма болаш бец зрителa хьаькъала а дега чу а бода кхы тайпа никъ.

Новкъостий! **Сага духовни хьаштташта формированни яра айдара, сага идейно-политически нравственни сибата хьинаре влияни яр а социалистически культура эггара лоархIамегIара мисси.** Цунца къоастабу талант парте лакха лоархIаш а цу нах обществa доалахьара эггара маьлера хIама лерхIаш а волча художника бехктокхама боарам. ЧIоагIагIа хоастабеш дола дешаш ала доагIаш ба вай Даьхен сийлахь-йоккха дунехача къамий культура хьинаре дегIаккхувлаш бола литератораш, музыканташ, художникаш, театреи кинои болхлой. Миллионаш болча наха вахара наькъашкара эггара дикагIа бола наькъа новкъостий а хинна дIаэттай тIекхьарча цIерашка арайийнна дукха произведенеш. Укхаза, шеко йоацаш, гуш ба литератураи искусстваи коммунизм хьалъяра практикацара бувзамаш чIоагIдара вай творчески союзаша беш бола дукха оагIош йола болх.

Художника творчествара керттердар хила а хинад, хIанз долаш а да цуя граждански позици. Алхха дерригa гIулакх парте хьеххача бесса лелаьдаро тIа ду хIинзарча хана хьалIе лелаю тенденцеш кхетае. Боккъонца йола талант вахарах къехкаш, хIаьта гонахьара долаш дар е тIехдаьнна ховде а гIерташ, а цун баьде оагIош искусствено мертагIа хила.

Амма къонош къайла хIана кхухьаргда, кхыча тайпа моттигаш а нийслу. Экрана тIа дувлараште а цхьаболча автораша яздерашта а юкъе хьалхарча плане хул цкъаза алхха дог нийша, вахаре нийслу негараш, цхьа уйлах беха, цхьанна хIаманна раьза боаца нах хьагойташ йола персонажаш. ХIаьта сага, къаьстта эзам сага, вахаре ше де лерхIаш дола сийлен гIулакхаш доаххаш, идейни даькъе шеко йоацаш, къахьегам чIоагIа безаш, деналдолаш волча сага идеал ма эший. ХIаьта цу тайпара бола турпалаш цо дагадувца безаш мича, уж вайна гонахьа болаш ма бай.

Новкъъадолаш хIама да, цхьайолча произведенеш тIа исторически бакъдолчох тIеравалаш хилар, масала, коллективизацех дувцаш гучалелх даьла «лехара» мотиваш, патриархальни гетара чIоагIа могалр. Нийслу вайна чоалхаме проблемаш хьалхайна отта автор е вокхаш е ше уж «стандартни тайпара доацаш» ший тайпара кхетаю алийта гIерташ хьувзаш юххера а вай вахарах харцахьа дувцаш йола моттигаш а. Цу тайпара хIамаш ца хиийта йиш яр, нагахьа санна дерригача журналийи издательствайи коллективашка принцип цахилара, фуннагIа мегийтара, субъективистски уйлан фактийта латта безача тайпара дукхьала латташ хилча. Укхаза аьнмар дизза доагIаш да театреи кинои репертуар вIашагIйоллара а.

Дерригa вайна хеттача бесса дац эстрада санна йолча, дуккхача наха йовзаш йолча искусстве а. ВIарга ца го йиш йолаш дац, масала, из дуккхача наха йовзаш хиларца дувзаденна шек йоала программаш йола музыкальни ансамблаш, цкъаза гучалелхаш хилар, цо идейни а эстетически а зе ду.

Кхы а чIоагIа терхам тIаулийташ хьахерва еза культурни хувцамаш деш доазол дехьара кхухьаш йола духовни продукци. Хоаш ма дий, лерттIа чулоацам а болаш йолча произведенешта уллув идейни доаца, заделахьа доаца, художественни эсала фильмаш, пьесаш, изданеш, музыка, вайцига кхоачилга. ДIадалийта йиш яц, новкъостий, укхаза вайна хьалхарча моттиге латта дезараш коммерчески а доацаш политически гIулакхаш хилар.

СССР культура министерство, СССР Госкино, СССР Госкомиздата даиза дергдоацар да общества духовни вахара шин-ший балха хьарсама чуйоагIа сфераш дегIаахара кулгалдерта тоадар. Укхаза хила йиш йолаш хIама дац формализм а тIахьожам ца хилар а. ЦК культура Отдело а хьинарегIа гIо де деза творчески организацешта учреждениешта шоай болх парте хьадехарашнек принципиальностагех хьежжа вIаштIехьбаккхара.

Кхетадеш да, культура хьаяра, кулгалдара ленински стиль белгалйоаккхаш дола хIама художественни творчества спецификех из чоалхане хилари кIоаргга довзар. Командование методаш хIама бе-башха цахетари цунца тардургдоацаш хилар.

Творчески союзашка, искусстваи культураи учреждениешна балхаш деш ба эзараш эзараши бола коммунисташ. Из я вай художественни интеллигенце денал дола авангард, цун политически тIум. ЛоархIаме да партийни организацешна театрий, киностудей, литературни объединеней, журналий, издательствай идейни лостама, кадрашта кхетам балара хьинаре влияни лоаттаяр. ЦIи хезача мастерашех творчески кагирхошех бартагIа болх бергбола хьал хьадар, марксизм-ленинизм Iомае, шоай гонал лакхъе гIо дар.

Гуманизм йоалаш, творчески даькъе тайп-тайпара, художественно йоаьзий йолча советски культура хьинаре новкъостал ду халкъашта цхьанне уйлаш йоллагIчо кхетаяра. Дукхьал дIададахача шера бIаь совгIача мелла хинний йиъ бIаь гаргга советски художественни коллектив. Революционни солидарносто кхул вай кинематографисташ, публицисташ, писателаш, артисташ планета доагаш тIема «алам» долча моттигашка, халкъий паргIато бахьан, социальни нийсхо бахьан довнаш латтача. ХIаьта дог хьовсташ хIама да, дукхача даькъе собатах ма хаккаьне хьеш йолча публицистика талант йолча произведенешта, политически романашта, пьесашта, фильмаша вай мехкарча а доазол дехьарча а наькъа терхам тIа-тIа дукхагIа тIаулийташ хилар.

Культурни наькъаленаш дIайоаржаяра масштабаш, боккъалдар аьлча, Iалаьмате йоккхий я вай. Амма йолаш я хьадда йола халонаш а.

ДIадехараш тIа-тIа дукхагIа хулаш латташ болча наьдархошта ма эшна дац книжкаш, эггара хьалха художественни литература, изобразительни продукци. Вахьанаш довзаш да — кхоачам боллаш дац полиграфически низалаш, тоьаш дац кальат. КIезига арахец музыкальни инструменташ, хIанзарча хахара телевизионни техника, къаьстта съемочни дIателен оборудовани, тешшаме болх беш йола бос бола телевизорий. СССР Госплано, СССР бувзама средствай промышленносто, электронни промышленносто, Минлесбумпромо, Минлегпищемашо, кхыча ведомствашна доагIача бесса бехктокхаме ца хеташ леладу пропаганда технически база чIоагIъяра гIулакх. ХIаьта хьатIа ма кхьачайнй, технически Iалашо тIехьайнсаро вай пропагандистски потенциалах эффективно пайда ийбелга юхадетташ хилар кхетаде деза ха.

Новкъостий! **ХIанзарча дуней халкъашта юкъерча хьалах дайта** кхоачча декхарий хьахьехьа дувцаргда вай хIанз. Шоана хоаш ма хиллара, США-ей НАТО мехкашех тайан кхоачашде лерхIа керттердар СССР-али Варшавски Договора Организацели тIех тIема нийсон совае шоашна хилийта гIертилга, кхы ца озаш герзаш Iоаделга да, «советски тIема кхерзма» хьайъехьарча хьадагалийцача доацарашца хьуйла а луш. Дунен халкъашта юкъера кхоахам кхы чIоагIагIа баьккха йиш йоацаш мехкара а боахаш Вашингтона авантюристически политико ядерни катастрофага хьа тетт.

Дунен халкъашта юкъера гIулакхаш мел чIоагIа ирдеина дале а КПСС хьалха а санна тешаш я ядерни Iовдалал сацае йиш хиларах. ХIаьта вай партена долаш дац машар лорабаргли чIоагIбаргли лоархIамегIа декхар. Вай деррагIа лораю машаре цхьана дахарен кхохкам кIаьдбарен принципаш. Советски Союзо, социалистически содружества кхыча мехкаша тIехьарча хана дIанхайнаьча инициативай шеррача комплексо тешал ду социализмо машарера тIагIортам дIахо хьош хилара.

Дунен общественностана кIоаргга влияни ю новкъоста Ю. В. Андропова выступленешна. Уж аргументированни а принципиальни а хилар, сатийна а бIубенна волаш а уж еш хилар чIоагIа контраст йолаш я КIайча цIено бехктокхаме ца лоархIаш арайоаххача агрессивни декларацешта юхе. Цунца цхьана цу выступленеш классови моастагIчунга дика хоболийт вай паччахьалкхен низ, вай кхерамаленна, советски наьха, социализма мехкараьха долча мехкай машарерча вахара кхерам тIаотта тарлуча оагIорахьа СССР юхаяккха гIерташ лелаю расчеташ чакхъяргйоацилга. Из позици цIаьнха, а шийн беррагача низаца дIахьехка яр дукха за йоацаш хиннача Советски правительства заявлене тIа.

ТIатеIла а тешшаме а вай арахьарча политиках дола бакъдар наьха кхетамга кхоачадар, общественни мнени цук оагIонгахьа ийидар, империалистически гIозарий планаш гучахьар — ТАСС, АПН, Гостелерадио, арахьарча политикана пропаганда еча кхыча ведомствай лоархIамегIа дола декхараш. КПСС ЦК дунен халкъашта юкъерча информаце Отдело ма могга дикагIа координаци е еза цу берригача балха.

ПАРТЕ ИДЕОЛОГИЧЕСКИ, МАССОВО-ПОЛИТИЧЕСКИ БАЛХА АКТУАЛЬНИ ДЕШАШ

Принципиальни долча ницкъаца я деша оборонительни позици лаца езаш хӀама дац вай. Бакъда, хӀаьта а, ала йиш яц арахьарча политикана вай еш йола пропаганда кхоачам болаш хьинарей кхетаме социализма совленаш гучайоахаш я. Дукха деча гӀозарена Малхбузенга халкъашта гонахьа уттаеча антисоциалистически харцахьарча кхетама карто еш йола духьале бизача боараме яккха цунна мог аьнна. Харцахьарча новкъа гӀоргдац вай: нагахьа санна вай моллагӀа событи тӀагӀолла дӀайовзийте е сов тӀехьабяса цун хьакъехьа хоам бой нах тешабе а ца безаш, тешаш болчех уж юхабаха безача отт вай, хӀаьта из геттара халагӀа да.

Лакхде деза доазол арахьарча аудиторе адресагӀа йола материалаш аргументированни оперативни хилар, теркам тӀаозаш публицистични уж хилар, вай машар безаш йолча интернационалистски политика хьадда болх чулоацам наха дикагӀа кхеторгболча тайпара гуча а боаккхаш. Из ца хилча догдоахийла яц арахьарча политика пропаганде йӀаьххача хана лаьрхӀа толамаш доахаргда аьнна.

Укхаза эгтара хьалхарча плане хила деза КПСС-ан Советски пачхьалкхени социализма мехкий вежарашта дола бувзамаш дӀахо дегӀадоаладара бола болх дӀабоахийтилга. Эргадоаккхаш тоаде деза коммунистически кхетам балара опыт дӀа-юха эцилга. Вай идеологически цхьана леладу гӀулакхаш, империалистически пропагандана, национализман ревизионизман дохьаж доалла фу тасса гӀертара духьала цхьана къовсам лоаттабара шерагӀа пайде эда беза долаш долча кхоачамех. Мукъалинача пачхьалкхенашцара, шоай паргӀатоа шоай лоӀаме хилари бахьан долаш къовсам лоаттабеш долча халкъашцара солидарность чӀоагӀъяра дешашта беш бола теркам мелбалийта йиш яц. Вай пропаганда массазара тема — капиталистически мехкашка вӀаши дӀа-юха гӀойле йолаш дола бувзамаш тоадара парте леррагӀа а тӀатеӀа а беш бола болх.

Классови моастагӀчо гучвахьа хьакхайнаду социалистически строй дӀаякхха лергӀаш ше хилар. Президента Рейгана тӀаьийхаб коммунизмана духьала «крестови поход» е аьнна. Ше дагалаьцар чакхдаккхара керттерьярах цхьа средство империализмана гу «психологически тӀемах». Из лоаттабу Малхбузено эгтара лаккагӀа долча, ала мегаргда, истерически антисоветски, антикоммунистически хьисане. Эфире боагъонца бола тӀом болабаь кьуво моастагӀа. Вайна духьала боагъонца йола информационно-пропагандистски интервенци а яьнна, радион телевизионни каналех пачхьалкхений чурча гӀулакхашта юкъегӀертара, кӀалгӀолла тийша болх лелабара гера де гӀерт.

Гой, цудухьа шерра боаржабе беза алхха дунен халкъашта юкъерча арене боаржабаь ца Ӏеш мехка чукъ а тӀагорташ беш бола контрпропагандистски болх. Партийни комитеташка къаьгга кхетаде деза, малагӀча формагӀа а малагӀча каналегӀа а фу чуда гӀерт вайцига моастагӀа, цун бӀеха гӀулакхаш, шийн ханнахьа а тешавеш а юхатоха веза. Принципиальни, партийни хьасапе мах ца беш дита йиш яц кхеташ а ца кхеташ а, оалаш ма хиллара, наьха оалаца илли доахача, тайп-тайпара йоахараши хезарши дӀадоаржадеча наьха гӀулакхаш а. Цу тайпарча явленешта юхе тӀоллаш тӀехьаьл йиш яц цхьаккха а коммунист.

КПСС ЦК-с дика лаьрхӀай Приморски крае контрпропаганда вӀаштӀехьъяккхара практика. Дика опыт Ӏоаьлй Москве, Украине, Белоруссе, Казахстане, Эстоне. Цунех шерагӀа пайда эца беза, кхетадеш ма хиллара, моттигера хьалаш теркал а деш. ЧӀоагӀа лоархӀаме да партийни комитеташка, юкъьанцарча парторганизацешка моастагӀа леладеча пропаганда тийша болх гучабоаккхаш йола материалаш шийн ханнахьа кхачар. Цу дакъе хадданза болх беш хила еза йоагӀ-йоагӀаш йола ЦК отделаш.

Дунен халкъашта юкъерча арепера идеологически къовсам вӀалла а сеца лаьттац бац. ДӀахо йолача хана а хьинаре лоаттабергба вай из, вовай сий а дайташ, провокацешта тӀехьа а ца довлаш. Советски нах дог тийша хила йиш йолаш бе: лаьттан тӀа машар Ӏалашбара тӀехьарча, халкъий социальни къамани боагъонашта тӀехьарча къовсама вай парте низ кхобергбоацилгах.

III.

Новкъостий! Идеологически балха вай ерригa система хила еза дика вӀаштӀехьъяьккха оркестр санна, хӀара инструмента шийн оаз а йолаш, шийн парти дӀа а хьош, хӀаьта ха а хоеш дирижировани ярца гармони а хьахулаш. Пропаганда оаз вай политика установкашцен наьха хьаштешцен нийсе а еш, «дешах, — Ленина ма аллара, — гӀулакх хулийтилга», — ишта да идеологически балха партийни кулгалдаргара хьадаха лоархӀамегӀа дараш. Общественни вахара ерригa оагӀонаш, ерригa социальни группаши регионаши чулоацаш хила беза из, хӀара сагага дӀакхоачаш хила беза. Укхаза а дикагӀа координаци е еза вай Советий — пачхьалкхен Ӏаьдала боагъонца йолча массови организаций, профсоюзий, комсомола, ерригача общественни организацей кхетам балара долча низашта.

1979 шера 26 апрелера КПСС ЦК сецам тӀаийцачул тӀехьагӀа партийни комитеташ хьинарегӀа пропаганда дешаш леладе, цун эффективность лакхъеча инициативен творчествон дӀакъонкха аьнна.

Массанахьа хиннабий-теш цу тайпара хувцам? Дуккхьал дӀийрргда вай, хиннабац. Хетаргахьа, цхьайолча партийни комитеташа аттагӀча оагӀорахьара кхетадаь хила тарлу идеологически балха дукхагӀа теркам тӀабахийта аьнна ЦК-с хьадийхар. Социалаш дукхагӀа хиннад, хӀаьта хьал чулоацамга хилаача хьалха хиннача дасад. Кхетам балара дешаш дукхагӀча хана идеологически кадраш дӀатӀадехка, хӀаьта тӀайийна решенеш хоадам боллаш болча балхаца чӀоагӀъяц. Масала, Ленинабадски обкомо тӀехьарча ших шера 40-за совгӀа дийцад правови кхетам баларен правопорядок лораелга тоадарен дешаш. хӀаьта боагъонаш телхаелга областе дӀахо дегӀадоагӀаш да. Цу масало цӀаьхха а тешаву: цхьан директиваш хьал хувцалургдац. ЛоархӀаме да идеологически балха дешеш партийни комитеташа, цар ерригача отделашка леладар, хӀаьта ишта хьалхарча секретарашка а леладеш.

Вай ях: идеологически боах — ерригача парте гӀулакх, долче, хӀара коммуниста а гӀулакх. Цо вӀалли ю наьха оамалашта, хетарашта, царна дагалаттарашта алха дешаца яь ца Ӏеш, балхацарча шийн гӀулакхаш, хӀагӀа волча хӀамарча шийн оамалашца. ХӀаьта коммунисташ хьахьокх халкъа хьаштаща, парте идеалашта цхьаккха хӀама ца кхоадеш гӀулакх деш хилара боагъонца йола образецийн.

Коммунист хилар тахан чӀоагӀа сий долаш хӀама да. Бакъда, чӀоагӀа бахтоаккхаме а да, тоалхаме доаца а дац. Гой, цудухьа къахьегамхоех болча дукхахча наха юкъе политически пропаганда дӀайоарьаеш, партийни комитеташ дикагӀайла а парте найна чурча идеологически балха боарам хажбе, цун формаши методаши эргайоахаш тоае. Из лоархӀаме да хӀара шера бӀаьш эзараш къона болхлой, колхозхой, интеллигенце вийкалаш парте боагӀаш хилар бахьан долаш хӀаьта а. Тахан цун мугӀарашкара, кхо миллион совгӀа бола коммунисташ 30 шу даланза ба. Новкъостал де деза парте венача хӀараненна цун идейно-политически тӀекъале, цун ленински традицеш, большевистски этика кӀоаргга Ӏомалра. Партийни мугӀараш дегӀадоаладир, къонача коммунисташта кхетам балар — из а организационно-партийни идеологически балха дешаш шоайла вӀашагӀкхеташ йола моттиг. Укхаза гӀулакх леладе деза парте боацача къахьегамхошца, Ленина дешашца аьлча, къаьгга гургдолаш: «...коммунисташа керда, чхьаш парте ухийт правительствени парте хьалаца дувзаденача аьттув болча хӀамаех цар пайда ийбара а ца ухийтаю, боагъонца болча коммунистически къахьегама хьокхам гойташ уж хилийтара...».

Коммунисти, къаьстта коммуниста-кулгалхочун, нравственни масала низ боккха ба. Из массе хана хала гучча ва, цун гӀулакх лакхагӀа ше хул боккхагӀа бехктохам тӀабуж цунна. Из дийцуш волчоа, шийн тайпара «лакхаллара лазар» кхийттачоа цӀенхиитта кхетам тӀа а отт ца гӀалат а воал. Сонта воалаш, гӀожали волокхтен лелаеш моттигаш а нийслу. Болаш ба хӀанз а шоай киси пачхьалкхен дари къоаста ца деш, шоашка кхаьчача гӀулакхах шоашта пайда эца гӀерташ бола кулгалхой. Цу тайпара бараш парте шийн мугӀарашкара дӀабоах.

Идеологически болх бе беза дефференцированно, балхача наьха тайп-тайпарча группай дукхача тайпара дола хьашташ теркалдеш. Цу хьакъехьа ала доагӀа эгтара хьалха, хӀана аьлча социальни тӀоаний сибат, общества социальни структуре, вайна бӀарга а гуш боаккхача боараме хувцалуш классови башхалонаш дӀайоалаш йола дукхача тайпара процесс чакхйоалаш йолаедаь.

Уж хувцамаш гуш да эгтара хьалхарча арегӀа кагирхой социальни сибатага хьежача. Шийн лоӀаме вахар дӀадоладу тахан мехка дерригача исторе чуть эгтара грамотнегӀа йолча къонача тӀехьено, профессионально эгтара дикагӀа кийчъенна йолчо. Из хьалхыийнай социализма, вахара хьал хадданза тоалуш хьадешача хьалашка, машара хьалашка. Коммунистически идеалашта, революционни традицешта тешаме бола кагирхой къахьегаш ба пятилетка хьалхарча доаламашка. Вай мехка кхоаш тешаме баркй бе йоал.

Цхьабакъда, партена гу кагирхошта юкъера негативни явленеш а. Цхьабола кагий нах граждански хила тӀехьабусам хилар, политически кхетам кӀезига болаш, иждивенчество йолаш хилар, тахан обществана эшшача моттиге къахьега безам боацаш уж хилар сагото яйт. Сагото ца йича ялац кагирхоех цхьа даакъа знанеш йолаш къахьегам безеш хиларца белгала дуцаш даьй-ноаной аьчах мийпача безача мехха хӀамашца белгала хила гӀертара а. ХӀаьарча кагирхоех бехк боаккхаш хӀама алар духьа дагадехадац сона из: хӀанзара бараш хьалха хиннараш санна бац, аьнна хетадала. ГӀулакх кхыча хӀамах латт. Тахан школьни парташ тӀа Ӏохувшаш бараша хьатӀадоагӀача ткъаь пхьоалагӀча бӀаьшеран чоалланегӀа дарех дола дешаш къестадергда. Вайна лов цар уж дехкараш кхетам лакха болаш, нравственни айпаш доацаш болаш кхоачамдар.

ГӀулакх цхьаьнкхаех а латт, вай моастагӀа шийна яттув болча тайпара кагирхой психологе башхалонех пайда эца гӀерташ хиларах. Хоаш ма дий, империализма боагъонца йола юхь гучальинача хана, вай мехкара ярлкъаш, социалистически строй цунна гоамъеннача хана хинна классови къовсамех тӀемайн халонаш царна шоашта бӀаргадайначох, шоай опытах йовзаш йоацилга. Гой, цудухьа кӀаьд ца душ йоанхо е еза кагирхой идейно-нравственни, классови, къахьегама уйла йолаш чӀоагӀбара.

Боккха лоархӀам болаш ба уж дехкараш кхоачашдеча школьни хьехархо. Из вай берашта кхетам балара общества тешам беина саг ва, агитацен пропагандан. Берригача идеологически балха парте тешаме мог гӀертолга еш вар ва. Дукха граждански оамалаш, дӀаьхача шерашка сага гӀулакх деш йола знанеш яьйолаенна моттигаш дӀаиъаста йиш йоаццаш школьни хьехархой балхаца юхзаенна я, хӀаьта уж вай, новкъостий, кхо миллион гаргга а ба. Массе оагӀорахьара хьехархочун сий айдеш, лорадеш хила деза вай, хадданза йоаьхо е еза цун къахьегамен бытен хьалаш тоадара, идейни а профессиональни а кийчол.

Дувца эшаш дац сага ховш дар, цун дарованни ма мотта хьалхагӀа гучайхкхар, профессий нийса харжар лоархӀам болаш долга. ДукхагӀча даьгъе цуйах тийша я къахьегама овсарле а, сага социальни хьинар а, цун, шо раьза дале, вахара нхей а. Цу низе йоккхий торонаш йолаш я вай профессионально-технически дешаре система. Хала хете а, школашка каст-каста из лоархӀ кхетаде хала дараш оалаш долча берех мукъабонара средство санна. Цу тайпарча гӀулакхаш пулам ду школана а, ПТУ-на а. Училищай сий лакхде деза, чӀоагӀъе еза цар материальни база а кадраш а, тоае еза учебно-кхетам балара процесс. Вузашка деша болхача хана уж чакхъяьлхарашта дукхагӀа пайда баргболча льготий система хьакъехьа уйла йича а бакъахьа хургдар.

Профтехобразоване системана фу дала могаргда тешаваеш хьахьокх ленинградций опыто. Укхаза болхлой класса мугӀараш шердира йола керттера хьост — ПТУ чакхъяьлхкхараш. Уж берриеш а хӀана бац аьнна, шоаш шоай лоӀамегӀа болх бе боланечча хьаларча беттешка дена, оттаь балха нормаш кхоачашъеш, къахьегама коллективашка дика дӀачӀоагӀлуш ба. Кагирхой училищашка деша балара бола безам лакхбеннаб.

Ишта дьхад уж толамаш? Эгтара хьалхарча аргӀагӀа школа, ПТУ, предприятей нийса, корта бола гӀулакхаш вӀаштӀехьдаха хайнача парте областной комитета инициатива хилар. Дика уйла яь вӀаштӀехьбаьккха болх бар бахьан долаш дьхад. Из опыт, шеко яц, хьалдина дӀайоаржае а йоагӀаш я.

КӀезига лоархӀам боаццаш да цхьаьнха цхьа дош — вузашкен техникумашкен общественни дисциплинаш хьехаро сий йола идейни воаддестий лакхьар. Уж дисциплинаш хьехаш волча преподавателя оагӀонгахьа хила деза алха цу Ӏалма сий хинна ца Ӏеш, ишта цун шийн идейни позици нийса хилар, лелаш йола уйла баьхахьа хилар, сага нравственни безам тӀаболаш хилар. Ишта, белгалдоних аз, хила деза. Цхьабакъда, хала хете а ишта массаза хилац. Нийслу хӀанз а хано ӀамагӀдаьча конспекташ тӀара лекцеш ешаш бола преподавателяш, цра моттигаш гоаза юкъе а юташ. Цу тайпарча ораторашка, М. И. Калинина нийса ма аллара, «Ӏалаьмате хоза тхьовсаю аудитори».

Дуттьал дӀаала деза: обществоведчески кадраш кийчъяра, общественни дисциплинаш хьехара, лакхерча школа балха хьакъехьара КПСС ЦК-ан СССР Министрий Советен сецамаш кхоачашдара бола тӀаьхьокам мелбаьб СССР Минвузо айна. Вайна бизза кхоачам беш бац халкъа боахама лоархӀамегӀа долча доакъошта эша специалисташ кийчбара боарам а. Из гӀулакх тоадаьза дургдац. Министерства кулгалхошка, партийни комитеташка ишта хадданза йоахко е еза хӀара вузовски коллективе керттерьяр творчески лехама вӀаший дари доагӀар хьадехалли хилара, законности морали моллагӀча тайпара толхадар лоргдоацаш хилара хьал хилийтара.

Кагирхой политически, граждански, нравственни гӀулакхаш хьадара дукха хӀаман ду комсомоло. Партена гу цунах тешаме гӀоенча, боагӀча тайпара мах бу цун гӀулакхий.

Цхьабакъда, хьалхаца латтача дехарий боарамга кхоачаш дегӀаьлхна яц ерригa комсомольски организацеш. Цхьайолча хана юстара латт уж тӀехьатетта йиш йоацача, кагирхошта боагъонца дагайоахкача проблемашта, кхоац нердача тенденцешка, кагирхошта юкъе дезаденача гӀулакхашка хьажа, царна боагӀаш бола идейни лостам бала. Новкъарле ю гӀулакхаш сов тӀехдоахаш леладарой дукха хабараш дувцарой. Кхоачам боллаш хац доладаь гӀулакх дӀачакхдаккха, къаьстта шийн тайпара хьалаш эттача моттиге меттел моллагӀдараш санна, массазардараш санна долча хьалашка а хьадаьчох боккха пайда а боалаш болх бе хац. Уж кхоачашбоацараш дӀадахара тӀехьа цӀенхаштта болх бе беза ВЛКСМ ЦК-ас, ерригача комсомольски активо.

Кагирхошта кхетам баларен уж Ӏомабарен гӀулакха юкъе керттердар Ленина луш хиннад коммунистически нравственность хьарца. КъаьгагӀа хьагучаккха еза вай коллективистски морала боагъонца йола гуманизм, духовни доацарашта, эгоизмана, мещанствана духьале, хийра дола хӀамаши нраваш вайна юкъе йоалае гӀерташ леладеча моллагӀча гӀулакхашта духьала тӀатеӀа къовсам лоаттабе беза. Социализманен коммунизманен тӀехьа лоаттабеча къовсаме массе хана а вай оагӀонгахьа хила а хинай йолаш а шеко йоацаш йола моральни совле. ХӀаьта тахан а Советски общества нравственни низа — вай тоазий лоархӀамегӀа ярех цхьа условен.

Комсомола бехктохаме дехкар — кагирхошта луш бола тӀема-патриотически кхетам дӀахо тоабеча партена новкъостал дар. Цу балха Ӏалаьмате дика традицеш йолаш я вай. Уж кхоабеш лорае а ебае а еза хӀанзарча кхераме дегӀадоагӀача дунен халкъашта юкъерча хьалах хьахулаш дола хӀамаш теркал а деш. Цу гӀулакха массе хана мах баь паргӀоацаш новкъостал деш хиннаб революце, тӀемай, къахьегама ветеранаш.

Тахан патриот хилар — из да кӀаьд ца луш вай Даьхен экономически, оборонни потенциал чӀоагӀьяр, империалистически агрессора моллагӀча зуламех машар лорабе ше кийча хилар, воински дехкараш цӀена кхоачашдар. БӀарча хьайийцача кагирхошта эскаре гӀулакх дика леладу, тӀатеӀа карагӀаю хӀанзара техника. ХӀаьта Даймехко, интернациональни дехкаро дӀадийхача даьйн даь даьйн тӀемахой сийлента хьежна, боагъонца дола денале гӀулакх а карагӀоал.

Вай эскарехь флотахь халкъо ала боагъо а йолаш оал къонахчала, къахьегам безара, лакхача нравственноста школа я аьле. Вай дӀахо йолача хана а дехкарийла да Советски Гералашкарча Низий кхетам балара бола лоархӀам массе оагӀорахьара лакхбеш хила.

Новкъостий! 100 совгӀа къамашка вародностанаш вӀашагӀтохаш болча вай мехка хьалашка идеологически болх бе йиш яц **цар специфически хьаштан, къаман психологи культуран башхалонаш теркам тӀабахийта** Ӏомаеш ца хилча. Ховш ма дий къаман дош дӀаяхача хамагара из вайга хьакхьачача тайпара лаьрхӀача къоастадаьд яхар, къаман дош ден повестка тӀара геттара Ӏодаьккхад яхар доацилга. Дика уйла а яь, Ӏилман лара тӀа тоаяь къаман политика — дегӀаеда социализмах эргаьхьекха тоаяра парте беча балхах дӀакъаста йиш йоаца даакъа. Цун толама керттера условен — пролетарски, социалистически уйла йолаш къахьегамхой кхетабар.

Цу балха керттера лостамаши дехкараши белгалдаь да XXVI съезда материалаш тӀеш хьича партийни документаш тӀеш. Уж шоана дика довзаш да. Алхха дагадохийта безам бар са мел боккха лоархӀам болаш да къамашта юкъерча гӀулакхашна хинна керда позитивни хувцамаш шийн ханнахьа теркал дар, къамаш дегӀадахкарей гаргадахкарей тенденцешта массе а оагӀорахьара анализ яр, наьха хаьлхий культураш вӀаши йӀаьхий еш йола кхы а йоккхагӀа паргӀатонаш хьаеллаш болча балха формаш лахар. ЛоархӀам болаш да укхаза хьахулаш йола проблемаши вӀашдухьленаши шийн ханнахьа гучаяхар, кхетамца уж къоастаяр. Лоацца аьлча, интернационалистски кхетам лулга шерра, тӀатеӀа, корта болаш леладе доагӀаш да, фестивалаш, декадаш, юбилейни вахташ ца Ӏеш. Укхаза кхетамца таръе еза боагъонца йола партийни принципиальность геттара сабар долаш хилара.

Советски наьха интернационализм массе хана а я хьинаре. Тайп-тайпарча къамех бола бӀаьш эзараш низкалаш къахьегаш ба ударни гӀишлош хьалъеча, пачхьалкхен юкъарча хьаштаца дӀадехарашка хьежа йолча ерригача моттигашка.

Бакъда, из деррига а шерагӀа хьахулаш дац. Масала, йолаш я вайцага мехка цхьайолча районашка къахьегама ресурсаш резерваш. Бакъда, уж юкъеоаз тахан эгтара чӀоагӀагӀа эшшача моттиге дӀахьокае хӀана а бизза боараме вӀаштӀехьдалац. Вай массаве а уйла е еза из проблема дикагӀа къоастаяра.

Е хьазаргъя вай шийн къамаш меттаца цхьана шаьрра эрсий мотт — къамашта юкъе лабу мотт — бувца ховш хилар санна хьахиина укх тайпара явлени. Из шерра яьрьа я. Бакъда, кӀезига фактош яц эрсий мотт дика ца хар бахьан долаш сага интернациональни культурага ца кхоачалуш, балхен налаца гӀулакхаш леладарой доазонаш готлуш хилар дьахьокхаш. Дукха ха йоацаш КПСС ЦК-ан СССР Министрий Советон тӀаийнаб къамий республикашка болача наха эрсий мотт Ӏомабелга аттача дан кхара хьалаш хьадарах бола сецам. Из хьинаре кхоачашбе беза.

Къамий гӀулакхаш леладечара цхьайола проблемаш мара хьоахайназ аз. ХӀаьта цар массене дӀадех партийни комитеташкара, общественни Ӏилманашкара, идеологически активашкара шоай йоахко еза. Патриотически интернациональни кхетам балар органически вӀаши дувзилга, къамашта юкъера гӀулакхаш леладеча хӀаранар шийгара лакха культура гойташ, советски Даьхенах доккхал деш хулга Ӏалашде деза.

Мелбалийта йиш яц динах тешарой санна болча балхача наьха шийн тайпарча группаш беш бола болх а. Дина Ӏотгъаьма кӀал латт массах цхьа даакъа, ма дарра аьлча, зӀамига доаца даакъа. Империализма дукха идеологически центраш ди хьалаьца ца Ӏеш из кочбехка, цунна антисоветски, националистически лостам бала гӀерт. Къаьстта чӀоагӀа догдоахилга еш ба дина экстремистех. Цунца цхьана шерра доацараш доаржаду «СССР-е шийна лоача динах паргӀата тешийла лоӀам лац, яхаш».

Цу хьакъехьа фу ала йиш я? Шийна лоача динах тешаре сага болъо луш йола вай конституционни гарантеш массанена дика йовзаш я. Коммунисташ — лерргӀа бола атеисташ ба. Бакъда, шоай кхетам низагӀа кхычарна качбехкац цар. Вай метод — нах кхетабар, уж тешабар, пропаганда яр. ХӀаьта социалистически законаш толхадаь, дина гӀулакхаш да лаьаш кеп а уттаеш, тийшача балха кӀал гӀолла политически гӀулакхаш леладаь моттигаш нийсъелча, тӀехкха вай Конституце дӀа ма дехкара де доагӀар ду.

Хьалха аьнна ма хиллара, кхетам балара балха тӀа шеко йоаца чӀоагӀа хьокхамаш хьахул из наьха бахара-лелара **деррига оагӀонаш, цу дахкъе быт, салоӀа ха, дезале латта гӀулакхаш** чулоацаш чакхбоахаш бале. СалоӀама чулоацам бӀаьхегӀен безамегӀен хила беза, цо новкъостал де деза сагал доалха дика хӀамаш дегӀакхувлара, хӀанзарча вахара ритмо хьахулийта психологически Ӏотгъам дӀабаккхара.

Укхаза боккхача лоархӀаме ба унахцӀено лорарна болхлой. Царна юкъе кӀезига бац боагъонца шоаш кхо ца беш къахьегаш гӀулакх доалаш бола нах. Цар дукха ду саг лазарех лорарар, цо хьуьяре вахаш йолхха ха йӀаьхъяр духьа. Кхетадеш да, цу сфера дахи йоакхй е, из эргайоахаш тоае, цига дола кхоачамбоацараш дӀадаха везилга.

Шеко яц, сага унахцӀено, вахара тонус, цун дог-безам дика хилар алхха медицинах тийша Ӏеш доацилга. ЛоархӀаме да хӀара саг — алхха болх беча хана хинна ца Ӏеш салоӀача хана а — ше теркалвеш волга кхетадеш хилар. Ма дарра аьлча, укхаза боккхача лоархӀаме да физкультурен боарам шерра дегӀабоалабелга. Производствени коллективай, домоуправленей партийни организацешка, депутатски группашка нах бахача болх бара даькъе йӀаьхий опыт Ӏоаьлй. Цунна обобщени е, дика мел дар хьакъоастадеш хьинарегӀа практикана юкъехкахьа деза. Кепайоазон тӀа, масала, цхьа дийца Ӏийкадац уж моллагӀча ведомствана юкъейоагӀаш яле а бе-башха а ца хеташ, моттигерча Советий кулгалца, клубий, спортивни сооруженей, библиотекай болх вӀашагӀтохаш йола районни культурно-спортивни комплексаш хьаьль хиларех дола дош. СССР Министрий Совето ВЦСПС-ца цхьана из опыт кхы а шерагӀа йоаржаре уйла е мегаргъяр.

СалоӀама дешаш айкха вӀаши дувзадена да общественни порядок лорарца, граждански сатеми хӀаране шийн кхеравзлее чӀоаттӀа Ӏалашъярца. Центральни Комитето цӀенхаштта из лоархӀаме гӀулакх бахьан бехктохаме барашкара, эгтара хьалха милицегара, судагара, прокуратурагара доагӀар цӀенхаштта хьадех. ХӀаьта правопорядок лораяра гӀулакха юстара латта йиш яц об[illegible], къаьстта комсомола.

Мукъа ба сона идеологически балха «техникагъ» е, из вӀаштӀехьбоаккхарен кулла планирование яра дешаш хьокхаде. Дика да, комплексни планаш уттаеша шерра юкъехувлеш, кхетам балара дешаш хьаьдача социально-экономически дехкарашца айххагӀа дувзаш хилар.

Бакъда, пропаганда хӀанз кхоачамболаш лерраагӀа, корта болаш лелаелга Ӏалашдаьдац. Нийслу пропагандистски кампане цхьан талгӀен вон тӀаярнаш, воздействи яра эффект чӀоагӀ ца еш, из кӀалхьош санна йола моттигаш. Укх тайпара кхоачамбоацар е да — партийни комитетий цхьайолча идеологически отделашка Ӏалаьмате дукха ха дӀаухийт тайп-тайпара планаш уттаяра, тӀаккха уж отталдаьрий истолашка ягда юс. Цунца цхьана дукха тайп-тайпарча директиваш, отчеташ, справкаш дӀахехаро парторганизацей секретараш шоай гӀанда тӀара ца гӀотташ дукха бегӀа безаш хул, уж нахаха дийна болх бера тӀера боах. Цу тайпара канцелярски стиль балха тӀара дӀаяккха еза, из хулла сихагӀа а йоаккхаш.

Тахан юртбоахаме производствана доал дара керда структураш хьаеча хана, къаьстта боккхача лоархӀаме да юртарча парте райкома идеологически организаторски балха стили методаши эргайоахаш тоаяра дешаш.

Пайда эца мегаргйолаш я Латверча Талсински райкома, Эстонерча Вильяндиски Пярнуски, ГуржегӀарча Абашскичун опыт. Агропромышленни объединенеш хьяра гӀулакх цар эгтара хьалха кхетадеш дар цхьан декхаро, цхьан хьаштаца, юкъарча балха тӀа буксоцаш хьаьгур бахьан болча бехктохаме вӀаши бийзача наха юкъе лерда гӀулакхаш лелабе балара проблема санна. Из декхар Ӏалашдара тӀаерзаь яр социалистически яхь, районни газеташ радиовещанен болх, устни агитаци пропаганде. Къаьстта йоахко ю наьха социальни культурни хьашташ кхоачашдара, производствана доал деча демократически юхьигаш дегӀайоалаяра. Цу тайпарча вахаро ше такха йолча опытах шерагӀа пайда эца беза.

ХӀаревар бӀаргаго довш хул шийн къахьегамех дьахна бериат, цун общественни мах мишта бу. Идеологически кадрашта а доагӀаш да из. Буксоцаш цар балха тӀа хьахулачун мах бу нах идейно дегӀабаькха, балха тӀа хьинар гойташ, дика вӀаштӀехьбаьнна хиларга хьежка. Бакъда, [illegible] ма хиллара, гӀулакх цунга дӀакхоачадела Ӏалашде деза. ХӀаьта цу тайпарча балхаца тарлургдац соахен дӀа-юха алар, кадраш йоагӀаш а ца йоагӀаш а балха тӀара яхр, боагъонца долаш дар лекцеш ешара своцкашца, чакхъяьхача мероприятей дукхалца хоаде гӀертар. Цу тайпара оасара баьцаш уж хьахинна мел волчара дӀалха еза. ГӀулакх корта болаш, творчески леладара балха стиль чӀоагӀъяра партийни комитеташта хьинарегӀа новкъостал лоаттаде дезаш я ЦК пропаганда Отдел.

Идеологически болх эффективно лелабе йиш яц, нагахьа санна цох хьахулачунгара юхабоагӀа бувзам гуш ца хилча, хӀана аьлча, тӀаккха пропаганда хайра ца-хулаш юсаргья.

Наьха дегашцара уйлаш хувцаллар лерттӀа теркалде, цар хьашташ а эшараш а кӀоаргга Ӏомаде йиш хулийтаа йола тӀаьхьаьннача, оперативни бувзама дукха хьарсамаш да парте каре. Царна юкъе — къахьегамхоша ду къамаьлаш а письмош а, лекторашта а пропагандисташта а тела хаттараш, социологически тохкамаш. Цу тайпарча балха дикка опыт Ӏоаьлй Азербайджане, Белоруссе, Грузе, Латве, Узбекистане, РСФСР а Украина а цхьайолча обкомашка. Идеологически процессий лоаттама мах баргара царна прогнозировани ярга довла деза, общественни хеташ долчунна къаьст-къаьста тохкамаш даргара — уж хан-ханнахьа Ӏомадарга, хьаштдале, общественни хеташ дараш Ӏомадара йола центр вӀашагӀйоллара довла деза.

Политически сердалон, берригача пропагандистски балха Ӏилман-методически база дӀахо чӀоагӀъе еза ха хьатӀакхьачай. Духовни балха цу дакъера социологически, психологически, педагогически проблемаш хӀанзарчоа кӀоаргга, планагӀа къестаелга кхоачам болаш леладац. Укхаза ледара вӀашагӀтох Ӏоаьль йола йӀаьхий опыт. Сона хетаргахьа, нийса кургдар, нагахьа санна Пленумо цу дешата хьокхилга а йоаттӀаш йола решени тӀаьнига а ЦК Секретариата тӀадулларе.

Пропаганда чулоацам керттера хилар белгалдоаккхача хана, цун формай лоархӀам мах ца беш йита йиш яц. Цунна терко тӀаерзайир КПСС XXVI съездо. ХӀаьта вайна гу, методологически семинараш, «хьадийллача письмой денош», телевизионни диалогаш санна йолча балха формаша пропагандацара безам айбелга, аудиторешa дег тӀара къамаьл де йиш хулийтилга.

Бакъда, хӀанз а дӀаьнашка ца йӀаьха, ладугӀа безам ца боагӀа, хьехар деш йола диалогаш. Массаза болх беш йолча агитпункташа нах тӀаувзийта хулуш мелденнад. хӀаьта вӀалла болх ца барех ца дийнача а. ДагадохкарагӀа аьлча, кӀезига йоаца общественни средстваш а хи а шийта дӀадодача гойтара агитаце дикка доккхача даьккъах хьабоалаш пайда бац. Лоацца аьлча, къаьсташа формай кнерци хӀанз а ше болта хьахойташ я. Кхетадеш да, пропаганда форма шу-шаьтӀа толаш баккхара гаранти ца лулга. Массово-политически балха дика форма хилар хьахьекхад пайдаш долча политдеош. Цхьабакъда, цхьайолча моттигашка цар чулоацам гуччахьа оаза болта хоаш да. Цхьайолча хана кулгалдеш болча болхлошта меттел лектораш а политинформатораш а хул. Нагахьа актуальни проблемаш а ца Ӏомаш юкъарполитически тексташ Ӏоеш е цар чулоацам дӀабуш.

Цхьабола кулгалхой цу тайпарча балхах хӀана къехк? Уж къеха къахьегамхой дукхача хаттарашна духхьал йовш доашхилга дӀадийха ца Ӏеш, алхха ораторски говзал дӀахьекха ца Ӏеш, практически гӀулакхаш делга а дӀадехандаь. ХӀаьта уж кхоачаш делга дайи кхоанаргӀа доаххаш хилча, цхьан оагӀорахьа, аудитори раьза хилац, вокх оагӀорахьа — йовзаш йола «говзал» публични къамаьл де кхераш хилар хьахул.

Нахаца гуччахьа къамаьл дарех къехка веза. Долче, вай политика дӀанхетае Ӏема ца Ӏеш, нах кхетабе а беза, хӀаьта нахагара Ӏомавала а ха деза, оалаш ма хиллара, нахагара хьаьчьал хьаэца. ХӀара кулгалхочун дукхьал декхар хинна ца Ӏеш, цунна эшаш дола хӀама а хила деза цох. Къахьегамхошта хьалхашка политически къамаьлаш дар, хан-ханнахьа корта а болаш отчеташ телар — из да кулгалхочун оамалаш дика тохкаш дола, вӀаштӀехьа а бахьа нах шийна тӀехьа бахьа хар цо хьахьокхаш дола гӀулакх. Ишта уттадаьд дош Ленина. Ишта оттаду из вай парте ЦК.

Шерра дӀайовзийташ ца хилча социалистически демократи дегӀайоалае йиш яц. Шоана хов шийн болх бизза-гӀа дӀабовзийтара КПСС ЦК Политбюрос даьр. Оаха дӀахо хьоргба из никъ, наьха хьаш тех дола дешаш дувцача хина, вӀаштӀехьа ма хулла уж дукхагӀа дӀа е довзийташ. Хетаргахьа, декхар а даь тӀадилла деза телевидене гӀоллен кепайоазон тӀеи министерствай а ведомствай а, партийни комитетий кулгалхоша хан-ханнахьа выступленеш елга.

Идеологически балха керттера низа — кадраш. Дукха ша, большевистски хьинар дӀалу цар пропаганда гӀулакха. Парти теш шийн кадрех, цар сий долча, шоаш кхо ца еш беча балха лакха мах бу. Цо хьаллоац цар творчески лехам, цар идейно-теоретически знанеш а профессиональни говзал а лакхъяра, ханнахьа информировани яра дааш йоакхо ю. Берригача категорех бола идеологически болхлой кийчбара а юхакийчбара а лостам болаш йола система хьахинмай. Из дӀахо а эргайоахаш тоае еза, тахан Центральни Комитето дукхагӀа дӀадехараш теркал а деш. Со теш, вай идеалий сийлале, партийни политика наьха хӀара деннарча хьанташцара бохаргбоаца бувзам кхы а къаьгтагӀа дӀабовзийтара, къахьегамхой хьинар кхы а чӀоагӀагӀа айдара идеологически кадраша ше мелдар дергхилара.

Новкъостий!

РСДРП II съезда 80 шу дизар гаргагӀертача хана гулъенна вай Пленум. Сий дола а дунца цхьана атта боаца а никъ баьб большевикий парте. Марксистско-ленински хьехамца кийчъенна а йолаш, болхлой классах, берригача къахьегамхоша хьаллацарах мог гӀортилга а еш, дерригдунен исторически революционни хувцама керте а атта вай валлъ сийлахь-йоккхача котлонашка кхоачадир цо.

Коммунистически парте хьабенача турпалча наькъа керттерча итогех ца! — партийни мугӀарий йохаргйоаца цхьоагӀо. Центральни Комитета а цун кулгалдеча «дега» а цхьоагӀо. ХӀаьта цу тайпара цхьоагӀо, Ленина дешашца аьлча, «боарам боацаш еш, боарам боацаш лоархӀаме я».

Центральни Комитет а цун Политбюро а ялтаецна хилара, парте а халкъа а цхьоагӀон образец гойтар КПСС ЦК ноябрски (1982 шерарча) Пленумо. Цу атта доацача денош ЦК кхайкар коммунисташка, берригача советски нахага шоай мугӀараш кхы а айххагӀа кхотадара. КПСС XXVI съездо белгалбаь никъ саббаре а бӀубенна а чакхбаккхара тӀахьехам. ХӀаьта из тӀахьехам миллионашц долча дегаша чӀоаттӀа хьал а лаьцар.

ВоаррамагӀа, барт болаш, лакхача принципиальноста хьале, боагъонна а йиза а цхьоагӀо йолаш болх бу КПСС ЦК Политбюрос а Секретариато а. Цар заседанешка долаш да чурчен арахьарчен политика дешаш паргӀатта дуаццара а къестадара а, шоашта хеташ дар новкъосташка дӀа-юха алара мел эша хьалаш.

Доклад чакхйоаккхаш, са цӀаьхха белгалдаьккха безам бар, идеологически балха хӀара участке лоаттаьаш дола дехкараш чоалхаенех дувцен хилар. Укхаза яц е хила йиш а яц цкъа тӀаийцача ерригача хайнашта метаргйоала решенеш. Укхаза цхьаккха хӀама лургдац кампанейщина а штурмовщина а. Даим, сахьолилга фуд ца йовш болх бера кийчдала деза. Наьха инициатива, хьинар, саькетам дегӀабоалабелга кхы а эффективнегӀа хилийтара мел эшар да вайга. ХӀаьта вай из фухха кулеерга да, нагахьа санна хӀара коммунисто, хӀара кулгалхочо: идеологически болх — ерригача парте гӀулакх яха ленински принцип вахаре лерргӀа чакхйоаккхе!

Нахага коммунизма идеалаш, Маркса — Энгельса — Ленина цӀаккха а йоаргӀоаца идеяш дӀакхачийтарал сийдолашагӀа декхар да а вай е хила йиш а яц.

Шай ихел-хьакхоллара, истори хьакхоллара боарамга кхоачавеш хӀара саг айбарал доккхагӀа декхар да а дац е хила йиш а яц.

Политбюро цӀерагӀа вукъаьба сона Пленумо болх бе хана новкъосташа къамаьлаш деш идеологически, политико-кхетам балара балха актуальни дешашка кӀоаргга а массе оагӀорахьара хьокаргхилларах, Ӏоаьль опыт вӀашагӀтохаргхиларах, хӀаьта керттера дар — вайна хьалхашка латта декхараш толаме кхоачашдара коллективно хьадда наькъаш белгалдергхиларах тешаш хилар дӀакхайкаде. Цох хургда Ю. В. Андропова тӀахьехаш дар — дӀакхий хабараш а ца дувцаш, де дезар хьадар.

(ДӀаьхдаь тӀехьаш тех).

Дезала кхуврч

Сунженски районе Галашка бахаш ба Оздоевгiар дезал. Хьамидек Фадималец я ялх йоiн ялх воiа.

Дезала дика кхетам белла рал совгiа, Хьамид ше а ва хьанала къахьегамхо. Из ва Орджоникидзе цiерагiча колхоза динагiча механизаторех цаI. Хiьта къонгаша — Ахьмадас, Iийсас, Мусас хержаб шоай даь никъ — уж а трактористаш ба, ноккхагiвола Мухьмад цу колхозе шофералла болх беш ва.

Хьамида къахьегам белгал а боаккхаш цуна [redacted] Къахьегама Цiеча Байракха орден, «Знак Почета» [redacted] ша орден, Ленински юбилейни медаль, кхыдола совгiаташ.

Хiьта, Фадимава [redacted] «Мать - героиня» яха орден.

Хiаьэ санна ирс а барт а болаш бахалба из бокха дезал.

СУРТА ТIА: Оздоевгiар.

Э. ТОЛМАЧЕВА сурт.

ГIалгIай поэташ кхалнахах

...Вези ма безнешаь!
Аз я из кургьа хьона цуьэза вас.
Цiа ца воегiаш, тiехьа виса
Наб йоаль хургьа берий дас.

Дж. ЯНДИЕВ.

◆

...Бiэстене бiарг къоастош санна,
Са дег, йоI, Iа хьаста.
Бiэьстене кхеттан тiа санна
Са дег чу Iа энэвш кхеде.

Хь. ОСМИЕВ.

◆

Шин ма ара, йоI, со
Къаноаргашка гIоале лазаре
Лаздрах. Се гьане ва цо
Лазар дийду са хьо эзаро.

Д. АЛЬАКОВ.

◆

— Даша хоб хаа нана!
— Даша! Ай, мичара!
Цхьабакъда, ца санна
Нанза бiаргаш даша
Сона хоадалара!..

Г. ГАГИЕВ.

◆

«Мамее — из да бера хьазаре даш.
«Мама оале из да цунга товш.
Нана езаш, лоармаш, кхеташ
Хилда вай чакхдовна хоаш.

А. ПЛИЕВ.

◆

Нанаьваха нускаш,
Чувзарга хьона нана
Чувеча хьесте бер
Хьона ма эналда.

М. ВЫШЕГУРОВ.

САЛОIАЧА САХЬАТА

* * *

— Пурам дал сона сай марда сонета хьона дiаланна. — [illegible]

— Со рольна тайна бу — [illegible]

— Из-м сона хоавьа кургдац!

— Сона хургда из воаньа со дукхавезар!

* * *

Цхьа актер ше эгара театре сцене тiа араваьлча, [illegible] гiа кхераш-йоаш хиларах, дiадуьнда дезо кьамаьл дiа денна висав.

Зала чура тайп-тайпара хiама етта йоаланний укхамна. Царна юкъе кабуц а [illegible] Залагаьа дiатiа е аьа. [illegible] кьаьлайдаьд актеро. Гiарстате соцачул тiехьагiа, актеро [illegible]

— Накъостий, айса лазаме роль [illegible] хозахетарга моттаьш яр со. Цхьабакъда, сона моттадар, из санна кхораюкъа хозахетта, шоах цхьанне шийт корта а сайна хьаласеррга ба хьана!

* * *

— Хьалхарчул кiезагiа эза со хьона, — [illegible] бепанлий сесаг. — Хьалагiа со гiаттала гiоттар хьа, [illegible] тайора, доь хiама кхийдоро... Хiанз-м аз айса ду из [illegible]

— Дош доццар ма дуйцаь,— [illegible] маре. — Из [illegible] Iа [illegible] дора [illegible] зегагiа даша хьо.

* * *

Телефоннаца къамьал ду:

— Са безам, хьо йоа из!
Сага мара йоагiий хьо!

— Вашхьонца из Iа!

— Ва.

— Тiаккха, цу гiуланца дийна уйхо а еза... Тхан [illegible] [illegible] хьотоха телефон...

* * *

— Ахьмад, хьа понуг сай маьглах йоаI!

— Массанег, [illegible]...

— [illegible]

— А, [illegible] хьалерах. Аз саг йоагiаьча дика цхьа [illegible] [illegible]

— Фуд тiаккха! — [illegible] — [illegible] [illegible] роман со а [illegible] [illegible]

Къонача дакъшта-нраноншта

БЕР ЗIАМИГА ДОЛЧА ХАНА ДЕНЗ

ДУНЕН чу воал верда саг. Хiьтта хьахиннача берах, из иза боалаш, сиха хiама Iаткъаш да аьле цунна эшаш доала, сов тiехдаьникха гiулакх де бола лу дай-нанной. Хiьта нерда хьахиннча бер тiехдаьникха дiайха леладе дезац, кулгког хьоалургдоацаш пеленкашта юкъехьерчаде эшац, хiана аьлча, бер маьже хьоаеш хила деза.

Iодеча хана бера хоиш мел долча хiамаех дийца а вартвацар, хiьта а цхьадараш белгалдоахаргда вай, бера хоа: Iиршииг дикха, къург бе а хiама даа а, тiехъахьниха сердалах а кхычох а бiаргаш лораде, хьахозача гiар-тата чiоагiал, шортал къоастае, дiа-юха лела хiама зе, мерзадар къахьачох, кiомачох къоастаде, и. кх. дI. Бер хул са дахаре, йиэь хiама ахьара, дегiаца цiий дiакхастара системаша дика болх беш. Бакъда, бера Iатккъ тайп-тайпара ца доагiаш дола, даьша-нанойа леладу хiамаш.

Ше хьахилча дезз дуне доаза гiерташ хул бер. Цхьа бутт баьлча из къоастаду шийна гонахьарча хiамай: пенай, коргiа, зизаш лоттадеча кхабнлга бесаш. Цудухьа лоархiаме да хьалхарча беттанаш дезз берий маьиге тiа сийрда бесаш дола ловзорташ охкар. Царех цхьаараш бера кулг дiакхоачаргдолаш; лоха, воаш бiаргашта лаьрхiа. дакхагiа охка еза.

Шийна гонахьа гуш дола хiама баьде, цхьан хьисапе хуле, бокккагiчарна гiулакх, бувзам бене бера хул госпитализм оалаш дола лазар. Из лазар хиначча беро бiарча сахьаташ доах алкха дегI сеттадеш е кулгаш-ногаш детташ уллаш.

Бер тайп-тайпарча бесса лаьцелаш хьовеш хила деза, цох дегагiоа хул бера. Из марiа а далла дiа-юха ахаро гiо ду дегI ийса хьалхаба бер Iомадара. Цунца цхьана дийде йиш яц бераша даьшта-ноановшта геттара хала хула оамалаш Iомаеш хилар а. Масала, хьадолча бераша шоаш маьге чу тхьоасаде Iодахьхача хет шоай наб е еза аьнна, ийса да. Хiьта, кхьчарна хет шоаш теркаде, хиаш даха, кулгаш тiа леладе деза аьнна. Цу тайпара бер долча даьшта-ноаноштта дукха хоа терка ца дича, «хьаа ца яьцача цу тайпарча беро сагот мишта ду. Иштта хьахул хiама даарца юхаелна во оамал а. Масала, бер мец а далалахьа цун хiама хьокха гiерташ хул нана, иштта хьокха хiама дукха дуаш хилап беро, цул тiехьагiа аппетит а йоо бера дуккхача хана.

Нагахьа санна шийн хьашташ кхоачашдеча беро дiадехар ца а деш, даьша шоашта бакъехьа хетар дойя цун вахар цхьанкха дегагiоз йоаца хiама санна курсда. Цхьаза бiаргаго йиш я ворхI-бархI бутт баьнна бер гiайбилгаго гонахьа а даьхна маьите чура ара а ца доаккхаш дагiаш. Цо бера тiаехь мекьал а ца эша дарстар а. Вахара хьалхара кiаргаш шийн доалахьа доацаш беро дiадиххьаэга да из. Динагiа тохкаргда вай из. Беро ца хiама дiаехаш хул шийна ма езача ханал кiеззига хьалхагiа, цул совгiа берага яьнна зiамига iамад а ца хiама хьая яхигга да мотташ хул нана. Цудухьа бер дииза дале а цунна хiама хьокх, хьокха езача хашл хьалха. Вешта аьлча, шийна езача хана ца хiама дiаеха бер ца а дуташ. Иштта Iомалу бер тайп-тайпарча хана хiама ла. Из ийса дац, саьхьатага а хьоаш йоагiгiача хана хьокха еза хiама. Режим леладеш хуле беро хiама дуарца йоагiгiача хана, цул совгiа унахцiена, дика оамалаш, порядок езаш хьал а кхуврга.

ХIАНЗ дукха дуьц бер психически дертгiа дегiадара цунцара шаьна безам лоархiаме хиларах. Цхьабакъда, из дуьцача хана шоайла къоастадац бер хьестари бераьара шаьна безами. Безам боарам а боацаш хила йиш я, бакъда, хьестара боарам хила беза. Аз яхац чоккам луш а кхетам луча даькье юхозаелла а хила веза, со ала гiерт беро шийна даим бiаргагур Iомаду, из цун оамалашца дiачIоагiлу, аьнна. Хiьта даим а хьесташ хиннача бера атта хургдац даха, из деларгда цун доакха хилча а.

Бераш Iодаьча хана низ боацаш хуле а, бакъда, во оамалаш йолаш хилац. Уж оамалаш Iомаю нар на доагiачуй тiехьдаьникха хьестац, «дезаш» хиларца.

Навас дукха къамаьл ду шийн бераца. Цхьаволча сага хеталургда из сейна ду аьнна. Нийсо оаво гiо ду бера сага оаз къоастие Iомадаш, цул совгiа иц оаз хозе бер къамаьл де Iомалу. Цудухьа лоархiаме да зiамига долча хана дииза дешаш нiалгiа ца а доахаш, ийсса уж дiа а оалаш бераца къамаьл дар. Лерта хоаш йола оалаш эш цунна. бiаргагуш йола тайптайпара бесаш дола хiамаш а санна. Хiьта радио а телевизор а даим гiар еш лоаттае еза яхилга дац из. Даим еш йола цу тайпара гiар-тата воакхьа хул бера хьаьна.

Бер зiамига дар аьнна дезаш, хiама зуаш, оамалаш Iомаеш да. Цу хьакъехьа дика аьннад Лев Толстойс:

«Дуненга хьеша, ладувгiа, кхетаде, къамаьл де Iомалуча хана, тхьайса уллаш, вьна даккха буаш, наькха барташ доахаш, велаш, сай наьна дог гiоздоахача хана со ваьхавеций? Со ваьхав, дикка ваьхав! Цу хана Iомадьдеций аз со мел хиийнар, сайна мел хоара. Iомадаьд дукха, сиха, цул тiехьагiа хиннача вахаре цох бiаьлегiа дола даагьа ца Iомадалар? Цхи шу даьнинача бера сога ккача цхьа тiа мара баккха безац».

Хiьтта Iодаьча бераш цхи шу даьинчоаш юкъе йоакха юкъ я.

А. ФОНАРЕВ,
биологически [redacted] кандидат.

(АПН).

Тха календарь

Советски поэт, драматург М. А. Светлов (1903-1963) ваь 80 шу дузаш

Михаил Аркадьевич Светлов ваьа 1903 шера 17 (4) июне Екатеринославе (Днепропетровск).

1919 шера комсомолах [illegible] хургвоа поэт.

1917 шера кепаетта йолаьяй М. А. Светлова произведенеш. Цо хьадеш хиннад замано яьакхеллача, цун уйлацен пафосацен тарлуш хиннача шийн турпалий реальни, цунца цхьана романтически лакхдеяна дола сурт-сибаташ. Граждански тiема хетаяь я Светлова цIи хеза йола стихотворенеш «Рабфаковне», «Разведке», «Каховках дола илли».

1926 шера язъяь «Гренада» яха стихотворени цу сахьате шерра дiайхзай, «Гренада» дунен тiарча дукхача меттала яьихай, республикански Испане интернациональни бригадий бiуаошта хукха деза илли хинна дiаетта хиннай.

Поэтически граждански гiулакхага дилхача чiоагiа белгала я стихотворенеш «Дийна турпалаш», «Илли», «Монолог».

Сийлахь - боккхача Даймехка тiема шерашка М. А. Светлов политболхло а военни пресса болхло а хиннав. 1942 шера язъяь я «Тиьаь бархI» яха поэмен Чайкина Лизех йолча стихай цикли.

Драматурге произведенеш а дукха язъяьй цо.

Поэт венначул тiаьхагiа цхьа книжка а деш гулъяь цун тiехьарча шерашкара стихаш бахьан долаш 1967 шера Ленински преми еннай.

Ленински комсомола хьалхашка доккхий гiулакхаш карагiдувларах, кагирхой турпала къахьегамахи денаьлеча гiулакхеки йола произведенеш язъяр бахьан долаш М. А. Светлов Ленински комсомола преми енна хиннав.

СУРТА ТIА: М. А. Светлов.
ТАСС фотохроника.

МАШАРА МАРШЕ—КЪОНАЛ

Дерригача дунен тiарча демократически кагирхой федераце чакхйоаккхаш йола «Гера дiадаккхар, машар лорабар, ядерни тiом ца хилийтар духьа дерригача дунен кагирхой къоасам» яха кампани хьал а лоацаш дiададача шоатта дийнахьа ВЛКСМ обкома комитетой машар лорабара йолча республикански комитетой Грозне чакхъьиккхар дунен кагирхой машара марш.

...Сайрийна тхи сахьат доал В. И. Ленина цIерагiча майда тiа гуллу «Машари вахари бахьан ядерни тiема духьал довла!» яхача Праге хулача Дерригдунен Ассамблее дааьхьа лоацаш барашка долча Нохч - ГIалгIайчен кагирхой Кхайнарала кiад кулгаш язде баьхнарих. Цига гулбеннарашкара интервью эц аз.

Джамбулатова Курова Зена, Нохч - ГIалгIай АССР Iилма заслуженни деятель, машар лорабара республикански Комитета председатела заместитель. 1975 шера хиннача машар безарий Дерригдунен Конгресса доакъашхо:

— Тiема Iеваш — цо хьаметтел дагалаца а хала дарех цаI да. Са новхале — адамленна тiемо денача Iазапа теш. Из тайпа хiама кхы бiаргадайта йиш яц вай кагирхошта. Сона лоз, бераш масса хана дезаш хилар. сомий болламаш зизаш тоахаш тоалуш хилар, массаза а наха сийрда хьежаш бiайха малх хилар. Вай массане ираз хилар.

Дингутханова Ассет, педагогически училища хьехархо:

— Аз доккхал ду вай мехко Iалальмате чiоагiа лаьтта машар хилийта гiерташ къахьегаш хиларах.

Колмогорова Александра Михайловна:

— Гой шоана, берий колясака чу са йиIий йиIиг Леночка я. Цун да Шабунин Дмитрий хiана эскаре гiулакх деш ва. Шийн йиIий а дерригача советски берий а наб-са лорадеш...

...Лакха йоалу оркестр. Майда тiа гуллу Грознерча кагирхой колоннаш. Кагийча наьха а мехкарий а бе доахк «Тхо машара тiахьа да!», «Ма хилийта тiом!», «Дуьххьара хийла машара тiакхуви йола СССР политика!» яха плакаташ, транспаранташ.

...Митинге дааьгьа лоацаш ба ВЛКСМ обкома хьалхара а шоалагiа а секретараш — Г. Х. Эльмурзаев, В. Н. Калугин, парте, комсомола, тiема ветеранаш. Марша доакъашхоша зизаш доих В. И. Ленина памятника юхе. Митинг хьаелл комсомола обкома секретара А. Амирханова. Цо дош лу машар лорабара йолча республикански комитета бехктокхамеча секретара Ф. В. Тихонована.

Цо дуьйц машар бахьан вай мехко доаттабеча а доаттабе безача а къорсамах, Праге ухх бетта хургйолча Дерригадунен Ассамблеях. Советски Машара фонда копилка ахча луш вай мехкарча 80 миллион сага даахьа лаьца хилларех. Царна юкъе итташ эзараш Нохч - ГIалгIайче къахьегамхой а болаш.

Дукха ха йоацаш Машара фонде 100 сом дiачуденнад 90 шу даьннача, Сийлахь - боккхача Даймехкатiем тiа хиь воIах ши воI вийнача грозненца Норжов Захар Васильевича.

Машара фонда гiо деш хьинаре даахьа лоац кагирхоаш. 15496 сом — иззал ахча цу фонде дiачудиннад Грознерча кооперативни училища дешархоша. Духьхал укх шера цига дiачудинад нар 4000 сом гарта ахча. Цу даьгье хьинаре гiо деш ба Нохай-Юрта районера дешархой а.

...Митинге даахьа лоацаш ба къахьегача а дешача а кагирхой викалаш. Царна юкъе — «Автоспецоборудование» яхача заводерча Ю. Гечебаева, комсомольско-кагирхой бригада доагъашхой. Къоначча болхлоша массаза а шоай коллективе доархiаргволаш дiаязнаьв Советски Союза Турпал Магомед-Мирзоев Хавжида. Цунна лаьрхIа дiаяздеш дола алапи цар машара фонде дiачутел.

М. ГОРТИКОВА.

Редактора заместитель
М. М. ХАМХОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

16 ИЮНЬ
II ПРОГРАММА

16.25 — «Нийсархо» (нохчий меттала).
16.55 — Мультипликационни фильм.
17.05 — Шоана хетар. «Професси карарорзар».
17.30 — Киножурнал.
17.40 — «Нохч-ГIалгIайче гIоала».
18.00 — «Хьуьтьаи-83». «Ааатчуэцар — бехктокхаме ха».
18.30 — «Йоазаш йоазар». Художественни фильм.
18.00 — «Нохч-ГIалгIайче гIоала».
18.30 — «IаIам ворадо» (нохчий меттала).
18.50 — «Сийлай традицешта вуттiахьа да».
19.05 — «Унахцiена лораяр», Медицински болхлочун Денга (нохчий меттала).
19.15 — «Навьзий кодекс [illegible]». Нохч-ГIалгIай АССР Чурча гiулакхий министрацара Ю. Ю. Миценкоцара интервью.
19.30 — «Коммунизм» колхоза къахьегамхой республика ладерхоша шашагiкхетар.

17 ИЮНЬ
II ПРОГРАММА

16.35 — Дешаранашта. Кинопрограмма.
17.35 — «Гургнаг». Бераьшта лаьрхiа передача.

18 ИЮНЬ
II ПРОГРАММА

15.05 — Кхоана — медицински болхлочун Ди.
15.15 — Медицински болхлошта лаьрхiа концерт.

РАДИО

16 ИЮНЬ

7.20 — Передачай программа. Хаоттамаш бола хоам (эрсий меттала).
7.25 — «Юрт гiулакхаши проблемаши». Хаоттамаш бола хоам (гiалгiай меттала).
8.15 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор.
8.23 — «Сердало» газета обзор.
8.30 — Передачай программа (нохчий меттала).
8.33 — Передачай программа (гiалгiай меттала).
8.36 — Музыкальни антракт (гiалгiай меттала).
8.40 — «Общественни порядок лораеш» (эрсий меттала).
11.15 — «Вай нравственни декхар». Беседа (нохчий меттала).
11.30 — «Микрофонаца Грозне гIоала» яха радиовыпуск (эрсий меттала).
11.45 — «Советская Россия» яхача колхоза бахьададараш верадачунга А. Сатуевага дохьийта радиоочерк (нохчий меттала).
15.15 — Концерт (гiалгiай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттамах бола хоам (эрсий меттала).
17.16 — «Патриот» яха радиовыпуск (нохчий меттала).
17.31 — Хаьнаьа иллешин aшараши (нохчий меттала).
18.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гiалгiай меттала).
18.30 — Хоамаш.
18.40 — «Атеист» яха радиожурнал (нохчий меттала).

УКВ

19.00 — Ш. Миллерова. «Кьилсара вашхой йоI». [illegible] монтаж.
19.30 — Даймехках дола иллеш.
20.00 — «Поэзе минуташ». Литературни передача (гiалгiай меттала).
20.23 — Моттигерча композиторий мелодеш.

17 ИЮНЬ

7.20 — Передачай программа. Хаоттамах бола хоам (эрсий меттала).
7.25 — «Юртара гiуйренаш» (эрсий меттала).
8.15 — «Грозненский рабочий» газета обзор.
8.23 — «Ленинан некъ» газета обзор.
8.30 — Передачай программа (нохчий меттала).
8.33 — Передачай программа (гiалгiай меттала).
8.36 — Иллеш дiоаол Дагаев Валида (нохчий меттала).
11.15 — «Iилма — производствана» (эрсий меттала).
11.30 — «Поэзе минуташ» (гiалгiай меттала).
11.45 — Венизкийчарна берех лаьца «Бера дика оамалаш Iомаяр» (эрсий меттала).
15.15 — В. Матиев. «Воккхьоца чiоагiлалар». Повеста оагiонаш (нохчий меттала).
15.35 — Музыкальни антракт.
17.15 — Передачай программа. Хаоттамах бола хоам (эрсий меттала).
17.18 — «Даттагiий оазаш» (эрсий меттала).
17.31 — «ЦIе сийгаш» (гiалгiай меттала).
18.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гiалгiай меттала).
18.30 — Хоамаш.
18.40 — «Болхлой вахар» яха радиогазета (гiалгiай меттала).

УКВ

18.00 — Я. Молчанов. «Зäри» яхача оперетта монтаж.
19.06 — Кениха, парта, Даймехка тема нохч-гiалгiай музыка (гiалгiай меттала).
19.34 — Х. Цугаева сатирически дувцараш (нохчий меттала).
19.54 — Лирически ашарий концерт.

Хенахоам

Тахан республике гiоллен Грозне хувцалуш морхаш а йолаш. Йоачаш а йоацаш, малхбузехьара секунде 3—8 метр чiоагiа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 23—28, Грозне 26—28 градус йовхал йолаш хилен тарлу.

Кхоана хувцалуш морхаш а йолаш, цхьайолча моттигашка юкъ-юкъе догiа а делхаш, малхбузехьара секунде 7—12 метр чiоагiа мух а хьекхаш хилен фегара температура буйсана 11—16, дийнахьа 23—28 градус йовхал йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

БАРКАЛ ХЬОНА, 'ТХА НАНА

Боккха дезал — доккха баркат, оал. Из ийса е да. Хiана аьлча, цiагiа нах дукхагiо чу ма лоаст дезала кхуврч бiайхагiа хул. Хiьта, тха цiагiа-м даим а хиннай йiайха, сийрда, хоза. Къона тайпа хила йиш е яц шоайле Iалалмате тiерра воле нийс дезалхо воачча цiагiа.

Нийс дезалхо доккха баркат дале а, бакъда, цхьан сага етта дац цiерна мел эшар Iалашда. Хiьта а шаккха кхаде ца кадаш, тхо когаш тiе уваоттадаьд, кхеназдаьд тха нанас Ахьмада Хьаваь. Из ше хiанз а бойх беш я Нови-Редантерна «Алханчуртский» совхозе, балха йолча сий деш е я.

Шийна могача гайпара тхога дешийта хьажий из. Хiанз тхе цiагiа ба юрта боахама болхлой, шофераш, кондитераш, хургбене хьехархой, царех хiерадр дийша е цiана дешаш ва. Хiьта, школе дешаш бараш а ба хiанзаа шоашта цхьацца говзал кержа, школа чакхъьаккхача боклой мугiарашка дiаоетта а дiахо деша а дага болаш.

Оала масал эыф, тхо бiараьекар я тха нана, вочкагiвола воша Iадал-Можит. Царна хоа нийса дар хьеза. Цудухьа тхо, зiамагiдараш, царца дегадувл моллагiа гiулакх нийсделча. Iадал-Можит а боях беш ва «Алханчуртский» совхозе. Из ва цу боахама комсомольски организаце секретарь.

Саг арвоал наькъа ваза, бакъда, врахьа лийла из юха а ший цiенга вугача наькъ гiа воал. Иштта юха чувест тхо а тхоай дезала кхуврча. Цхьанне а шийла ма хилба ше морг кхы боецe цiан кхуврч.

М. ХАМХОЕВА,
В. Н. Толстой цiерагiча Нохч-ГIалгIай пачхьалкхен университета студентка.

Х.-Б. ИСРАИЛОВА сурташ.

Хьона, фусамнана!

Бод хьоахабеча хана из кулгех хьелетаргбац нагахьа санна кулгех кiезанга геларий даьтта хьокхе.

* * *

Бод сиргагiа хьалсоес нагахьа санна цун юкъе массаха маларийн турбниг йола.

* * *

Нагахьа санна боттача хана пирог, торт е кекс хьегаш, из Iовета моттиг цiенъеш хузо, шеп е хийта цiеньа.

* * *

Лаьгiо йоагача цiера тiа кхарза - фуии чом болашагiа хул.

* * *

Кхеххадеча бацадараша кiезанга шекар тiатосе, уж чом болашагiа хул.

* * *

Хiама кхарза Iаьхьа чу детта даьтта дiоахделча цирхах деттаргдоацаш Iаьхьа пхон тiа кiезанге тух тесса деза.

Салатах тоха аьмие кхехкаеш йола доартол кiезанга уксус тахача хийе хьакхе. Тiаккха коартолий бос а боаргбац е баьд а хургьац.

* * *

Етта аьмие торт, бисквит, кекс чуоттаьна духовка кхI хьалхарча 15 минута хьаано йиш яц. Етта аьмие уж цу сахьате Iаьхьа чуре хье а яьа, салфетка тiа е кьхьата тiа Iо е ехка шелчьалийта еза.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместитела — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-54-04; промышленностеи транспортеи — 2-65-01; юрта боахама — 2-47-84; культура — 2-64-75; кисьмой — 2-56-87; корректорска — 2-89-68.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: [redacted] — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-65-01; сельского хозяйства — 2-47-84; культуры — 2-64-75; писем — 2-56-87; корректорская — 2-89-68.

Газет арадувл шинарен, ереи, шоаттеи деношка

СФ02227. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 3098.